

PEGASUS- GUIDEN

**för att bättre möta unga
hbtqi-personer som har sex
mot ersättning**

Författare: Anja Persson, Isander Freiman,
Virág Finta

Grafisk projektledare: Erik Radix

Textredaktör: Marit Östberg

Lektörer: Cassandra Hedberg, Marit Östberg

Grafisk formgivning: Anna Fridh

Foto: Josefine Mattsson, Yadi Yada,

The Gender Spectrum Collection, Rawpixel, Freepik

ISBN: 978-91-982213-7-4

Copyright: RFSL Ungdom samt författarna, 2021

PEGASUS- GUIDEN

**för att bättre möta unga
hbtqi-personer som har sex
mot ersättning**

FÖRORD

förbundsordförande

ALLA UNGA HBTQI-PERSONER ÄR FANTASTISKA och mäktiga personer, och varenda en av oss är unik. RFSL Ungdom kämpar för en värld fylld av kärlek och respekt där alla unga hbtqi-personer är, lever och uttrycker sig som de själva vill, men så är det inte idag. Vi lever i en värld som begränsar, ifrågasätter och hindrar unga hbtqi-personer från att leva fria och fulla liv. Genom arbetet i Pegasus råd och stöd har det blivit väldigt tydligt hur det här leder till att personer som behöver stöd ofta går utan och hur dubbla stigmat lämnar unga hbtqi-personer som har erfarenhet av sex mot ersättning utan ett skyddsnät. Under de 6 år som vi drivit Pegasus-projekten har vi försökt motverka detta genom att skapa en stödverksamhet. Där erbjuder vi expertkompetens i hbtqi-frågor och där har vi utvecklat ett kunnigt och gott bemötande av personer som har sex mot ersättning. En unik verksamhet för unika klienter.

Vår verksamhet har varit välbehövd och väldigt uppskattad. Nu är det dags att all den kunskap som samlats i verksamheten

sprids till fler yrkesverksamma, så att alla som möter unga kan ge ett gott bemötande och adekvat stöd. Samtidigt kommer vi fortsätta kämpa för att förändra världen till det bättre och se till att politikerna skjuter till de resurser som behövs för att alla i behov av stöd ska få det.

Ta vara på kunskapen du får genom att läsa denna guide, den kommer göra faktisk skillnad i många ungas liv om du använder dig av den.

Jêran Rostam,

förbundsordförande RFSL Ungdom

INNEHÅLL

Förord av förbundsordförande	4
Innehåll	6
01 VÄLKOMMEN TILL PEGASUS	8
Om Pegasusguiden	10
Så-gör-du: Skapa en handlingsplan för din verksamhet	11
Om RFSL Ungdom och Pegasus	13
Den politiska kontexten	14
Hur tog vi fram den här guiden?	19
Om målgruppen	20
Reflektionsuppgifter	23
02 HBTQI-KOMPETENS OCH NORMKRITIK	24
Normer	26
Normkritik	28
Hbtqi-kompetens	30
Unga hbtqi-personers hälsa	31
Stigma och minoritetsstress	32
Reflektionsuppgifter	35
03 SEX MOT ERSÄTTNING	36
Begrepp	38
Liten ordlista om sex mot ersättning	38
Vad säger lagen?	42
Motiv till att ha sex mot ersättning	43
Reflektionsuppgifter	48
04 TRAUMA- OCH VÅLDPERSPEKTIV	50
Trauma och PTSD	52
Våld i nära relation och sex mot ersättning	53
Sexuella övergrepp och våldtäkt	60
Reflektionsuppgifter	62

05 PERSPEKTIV OCH UTGÅNGSPUNKTER	64
Traumamedvetet arbetssätt	66
Utgå från individens situation och motiv	68
Motivational Interviewing – MI	77
Relationsbyggande och stärkande arbete	78
Harm reduction	80
Reflektionsuppgifter	83
06 ATT MÖTAS I SAMTAL	84
Samtal i Pegasus	86
Att öppna upp för samtal om sex mot ersättning	88
När den stödsökande är minderårig	94
Att avlasta skuld och skam	97
Reflektionsuppgifter	100
Några avslutande ord från Pegasus	102
Fotnoter	104
Hbtqi-ABC	106

VÄLKOMMEN TILL PEGASUS

I det här avsnittet introducerar vi Pegasus, RFSL Ungdom och reflekterar över den politiska kontext som Pegasus har tillkommit i. Vi berättar också hur du kan använda Pegasus-guiden i ditt arbete.

01

”

Jag har funderat mycket på vad skillnaden är nu, men jag tror verkligen att det har gjort all skillnad i världen att bli hörd med respekt och öppenhet, och att bli vänligt och mjukt utmanad i sina tankar och idéer om mig själv och världen.”

› Samtliga citat i guiden är hämtade från våra intervjupersoner.

OM PEGASUSGUIDEN

DET HÄR ÄR EN GUIDE OM ATT ARBETA med ungdomar som har erfarenhet av, eller funderingar kring, sex mot ersättning, med fokus på hbtqi-ungdomar. Vi som skrivit texterna är kuratorer och projektledare för RFSL Ungdoms verksamhet Pegasus råd och stöd.

Guiden riktar sig till alla som är intresserade av ämnet, men främst till dig som möter ungdomar i ditt arbete eller inom ramen för ditt ideella engagemang. Du kanske är socialsekreterare, fritidsledare, skolkurator, idrottsledare, barnmorska eller volontär på en jourlinje. Om du har en sådan roll är det stor chans att du kommer möta någon med erfarenhet av eller funderingar kring sex mot ersättning. Kanske har du redan gjort det?

Syftet med den här guiden är dels att du ska få mer kunskap om sex mot ersättning bland unga, dels att du och dina kollegor ska få ett underlag för att reflektera över dessa frågor så att ni kan arbeta med dem inom din verksamhet. Vårt mål är att lyfta röster från vår målgrupp, sprida kunskap om ungas behov och bidra till konstruktiva samtal om stöd till unga som har sex mot ersättning.

Vi kommer inte gå igenom baskunskap i hbtqi-frågor, utan hoppas att du som behöver det hittar vad du söker på RFSL Ungdoms hemsida. Längst bak finns även en begreppslista om hbtqi-begrepp som du kan ha nytta av.

SÅ-GÖR-DU: SKAPA EN HANDLINGSPLAN FÖR DIN VERKSAMHET

I SLUTET AV VARJE AVSNITT FINNS det uppgifter som du och andra i din organisation kan använda för att titta på ert eget arbete med sex mot ersättning. Syftet är att ni ska kunna mötas i samtal om hur ni vill göra för att erbjuda så bra stöd som möjligt till unga. Uppgifterna har olika karaktär:

- > Diskussions- och reflektionsuppgifter
- > Kunskapsinhämtning som kan göras på plats
- > Inventering av rutiner och kunskap som finns på arbetsplatsen
- > Samtalsövningar

GÖR SÅ HÄR:

Avsätt tid för att läsa Pegasusguiden och boka in arbetsmöten för diskussionsuppgifterna. Kanske gör ni alla, eller så väljer ni ut dem som känns viktigast för er. Se till att era svar på uppgifterna dokumenteras. Dokumentationen kommer att ge er en bra grund för en handlingsplan.

Uppgifterna är tänkta att ta ungefär två timmar per avsnitt – totalt tio timmar. Därtill kommer lite tid om ni vill sammanfatta era slutsatser i form av riktlinjer/handlingsplan. Kanske får ni tre timmar utvecklingstid per månad, och kan i så fall arbeta med temat under ett år? Att ha lästid mellan arbetsmöten underlättar. Men det går också bra att först läsa guiden för att sedan avsätta ett par dagar till en konferens.

Under diskussionerna är det viktigt att alla får komma till tals, och att ni har ett tryggt klimat så att ni kan tänka högt och testa olika idéer. Det är också viktigt att ni uttrycker er respektfullt om ungdomar och hbtqi-personer. Att prata som om att ”alla vi pratar om fanns i rummet” är en bra tumregel.

Reflektionsuppgifterna handlar om hur ni tänker, tycker och gör, så det kan vara bra att ge utrymme för känslor. Inled gärna med en runda där var och en får reflektera och känna kring det ni läst. Avsätt tillräcklig med tid för att ni ska kunna dela med er av den kunskap ni har, och kritiskt reflektera både kring det vi har skrivit i guiden och hur det ser ut i er organisation.

RUNDA

Varje person får tala till punkt innan det är nästa persons tur. Man avbryter inte, eller kommenterar inte på vad de andra har sagt i rundan, innan rundan är slut. Ibland kan det kännas bäst att bestämma att man inte kommenterar på vad andra har sagt alls. Det beror på rundans syfte. En runda är en bra metod för att alla ska få komma till tals.

AVRUNDA VARJE TILLFÄLLE GENOM ATT DISKUTERA OCH DOKUMENTERA:

- › Vad vill ni börja göra, som ni inte gör idag?
- › Vad vill ni sluta göra, som ni gör idag?
- › Vad vill ni fortsätta göra, som ni gör bra idag?
- › Hade ni kunnat bidra med kunskap som inte fanns med i avsnittet?
- › Vad behöver ni lära er mer om?

Om ni vill kan ni sammanställa det ni har kommit fram till i en plan för arbete med sex mot ersättning. Planen kan innehålla en vision av hur ni önskar att er verksamhet hanterar frågor om sex mot ersättning, mål som ni vill uppfylla i det löpande arbetet, och en beskrivning av ert arbetssätt i praktiken. Tänk er att ni riktar er till en nyrekryterad kollega eller en ny volontär i verksamheten när ni skriver. Om ni har upptäckt att ni behöver göra förändringsarbete och utveckla er kompetens, formulera SMARTA mål och infoga en tidsplan som ni kan checka av. Förankra handlingsplanen med chef, styrelse eller den som har yttersta ansvaret för verksamheten.

SMARTA MÅL

- › Specifika
- › Mätbara
- › Ansvarsbestämda
- › Rimliga
- › Tidssatta
- › Accepterade

OM RFSL UNGDOM OCH PEGASUS

RFSL UNGDOM ÄR UNGDOMSFÖRBUNDET för hbtqi-personers rättigheter. Organisationen grundades 1999 som en avdelning till RFSL, och ombildades år 2003 till ett självständigt förbund. Med en styrelse bestående av hbtqi-ungdomar jobbar organisationen på uppdrag av unga, för unga och på ungas villkor. RFSL Ungdom arbetar med politisk påverkan, med tryggare mötesplatser för unga hbtqi-personer och med stöd till särskilt utsatta hbtqi-grupper.

HBTQI

Vi använder generellt begreppet hbtqi-personer, då det är organisationens målgrupp. När rapporter, verksamheter o.dyl använder andra begrepp, exempelvis hbtq-personer, så använder vi den formulering källan själv använder. Under större delen av Pegasus verksamhetsår riktade sig organisationen inte till intersexpersoner och då använder vi begreppet hbtq-personer.

Pegasus råd och stöd är RFSL Ungdoms verksamhet som riktar sig till hbtqi-personer mellan 15 och 25 år som har erfarenhet av, eller funderingar kring, sex mot ersättning. Pegasus är namnet på två projekt som RFSL Ungdom har drivit. I det första projektet, Pegasus (2014–2017), startades 2015 en anonym drop in-chatt, Pegasuschatten. I projektet togs även rapporten ”Sex för X” (2015)¹ fram. Den grundar sig på en enkätundersökning som bland annat undersöker erfarenheter av sex mot ersättning bland unga hbtq-personer.

Det andra projektet är Pegasus råd och stöd (2017–2021) där vi har kunnat erbjuda ett fördjupat och breddat psykosocialt kuratorstöd. Psykosocialt stöd handlar om att ge stöd i personens livssituation och insatser för att främja psykisk hälsa. Det nya projektet utgick från de behov som framkom hos de unga vi mött i chatten och från en ny enkätundersökning som riktade sig specifikt till unga hbtq-personer med erfarenhet av sex mot ersättning. Undersökningens resultat presenteras i rapporten ”Respektera hur jag vill ta mig igenom allt” (2018)².

Under åren med Pegasus har vi mött hbtqi-personer med olika erfarenheter, funderingar och tankar kring sex mot ersättning. 2019 tog vi fram kortfilmen "De känslorna kom" för att synliggöra några av de erfarenheter som finns i Pegasus målgrupp. I filmen medverkar tre killar, med och utan transerfarenhet, med egna erfarenheter av sex mot ersättning. Med denna guide vill vi dela med oss ännu mer av det vi lärt oss av våra möten och hoppas att det kan hjälpa dig som är yrkesverksam eller ideellt engagerad i arbetet med frågor kring sex mot ersättning i allmänhet och bland unga hbtqi-personer i synnerhet.

VÅRA UTGÅNGSPUNKTER I ARBETET

UNDER ÅREN MED PEGASUS HAR vi återkommit till fyra grundprinciper i vårt arbete. De principer som vi har utgått från är:

- › vi tror på ungas värde – okränkbart och jämlikt
- › vi tror på ungas berättelser
- › vi tror på ungas identiteter
- › vi tror på ungas förmåga, till exempel att definiera sina behov och skapa förändring

Utifrån dessa principer har vi utvecklat en metod för att kunna erbjuda flexibelt stöd som utgår från ungas behov. För att kunna göra det har vi haft med oss flera perspektiv och verktyg. Vi presenterar dem närmare i den här guiden, och hoppas de kan vara till nytta för dig som läser.

DEN POLITISKA KONTEXTEN

SEX MOT ERSÄTTNING ÄR EN MYCKET omstridd och omdiskuterad fråga som ofta skapar stora rubriker i media och politiska debatter. Några månader innan vår utökade verksamhet Pegasus råd och stöd startade förändrades hela världens syn på sexuella övergrepp i och med #MeToo-upproppen 2017. I Sverige tog den offentliga diskussionen om samtycke ny fart. Det kom att resultera i att en lagändring om samtycke ("samtyckeslagen") klubbades sommaren 2018. I samband med detta har även frågor kring sex mot ersättning diskuterats. Vi i Pegasus tyckte att det var positivt att fler engagerade sig i frågan. Fler personer med egen erfarenhet av sex mot ersättning tog plats i diskussionen. Samtidigt märkte vi snabbt att frågan blev alltmer polariserad, vilket försvå-

rade nyanserade samtal. Ett exempel på en polariserad fråga är den om samtycke. ”Kan man samtycka till sex när det finns pengar inblandat?” och ”Kan man köpa ett samtycke?” är diskussioner som förts länge, men som började diskuteras både på sociala medier och i politiken på ett helt nytt sätt. En aspekt som missades är att ett aktivt samtycke inte alltid behöver betyda att upplevelsen man samtyckt till är något man mår bra av. Inom RFSU Ungdom pratar vi dels om samtycke ”(samtycke + att det känns bra före, under och efter – något vi kallar bra-känsla).” Vi har mött personer som upplever att deras samtycke till sex inte påverkas av ersättning, och vi har mött personer som anser att sex mot ersättning alltid är övergrepp eftersom samtycke inte kan finnas när det är pengar inblandat. För andra personer kan njutning och bra-känsla ingå vid sex mot ersättning.

Störst plats i debatten om sex mot ersättning ges fortfarande till personer utan egen erfarenhet, och de som hörs mest missar ofta den verklighet som vi har mött hos unga hbtqi-personer som har sex mot ersättning. En tendens finns att ensidigt placera frågan om sex mot ersättning i fältet ”mäns våld mot kvinnor”. Även om det fältet har genererat mycket viktig kunskap har det också bidragit till att andra än heterosexuella ciskvinnor som har sex mot ersättning osynliggörs. Det kan handla om till exempel pojkar/män, kvinnor med transbakgrund eller ickebinära. Vi har sett det som vår uppgift att utveckla en verksamhet som alla hbtqi-ungdomar känner att de kan höra av sig till och få stöd, oavsett sexuell läggning och könsidentitet, och oavsett hur de själva förhåller sig till frågan om samtycke, eller den svenska lagstiftningen om förbud mot köp av sexuella tjänster (”sexköpslagen”).

EN CISPERSON

Cisperson är, väldigt förenklat, den som inte är transperson. En person vars kropp, juridiska kön och könsidentitet hänger ihop enligt normen – någon som identifierar sig med det kön som man fick tilldelat vid födseln. Många cispersoner har också ett könsuttryck som allmänt förknippas med det kön man tilldelats vid födseln. Cis är inte en sexuell läggning och säger ingenting om ens sexualitet. Som cisperson kan man vara homosexuell, heterosexuell, bisexuell, asexuell eller något annat.

Även om vår huvuduppgift har varit att ge stöd har en del i vårt arbete varit att lyfta unga hbtqi-personers röster och opinionsbilda i olika politiska och offentliga rum, exempelvis genom att föra dialog med myndigheter och organisationer i civilsamhället och genom att medverka i media. Vi hoppas att Pegasusguiden gör att fler har med sig hbtqi-perspektivet i frågan om sex mot ersättning.

”Debatten påverkar en väldigt mycket negativt psykiskt. Att det tex varit påfrestande att varje dag under debatten efter Paolo [Roberto, vår anm] läsa i tidningarna om vilket offer man är som prostituerad, att man säljer sin kropp (inte en tjänst vilket det faktiskt är), att man inte har något val, att man mår så dåligt, hur lagen hjälper en, mm. Man känner sig gaslightad³ när alla pratar om en på ett sätt man inte själv känner igen, och sen när man säger att det inte är så – t ex att det stämmer inte att jag mår dåligt – så får man höra att det gör du visst, om du inte kan se det nu så kommer det komma sen när du har slutat att sälja sex.”

RÄTTIGHETSKAMPER MED GEMENSAMMA RÖTTER

EN ANNAN ASPEKT AV VÅR POLITISKA kontext är det faktum att RFSL Ungdom är en del av hbtqi-rörelsen. Kampen för hbtqi-personers rättigheter och kampen för sexarbetares rättigheter har en gemensam historia. (I det här avsnittet använder vi begreppet sexarbetare, en översättning av engelskans sex worker. Det var begreppet som de personer vi skriver om själva använde.) Detta har format de rörelser och kamper som finns idag. För att förstå vår nutid behöver vi titta på vår historia.

1969 skedde det som omnämns som Stonewall-upproret och som brukar kallas starten på Priderörelsen i västvärlden. Queera personer som besökte baren Stonewall Inn i New York, och som återkommande trakasserades av polisen, gjorde

FÖRENINGAR OCH MYNDIGHETER

När vi skriver detta är föreningarna "Inte din hora" och "Red Umbrella Sweden" (f.d. Fuckförbundet) de i Sverige som främst organiserar personer med egen erfarenhet av sex mot ersättning. De myndigheter som arbetar inom området är bland annat Jämställdhetsmyndigheten, Länsstyrelserna och Socialstyrelsen. På kommunal nivå ligger frågan ofta på socialtjänsten. På några håll i landet finns särskilda mottagningar som ofta heter MIKA-mottagningar.

motstånd vilket startade en demonstration som pågick flera dagar. Bland frontfigurerna fanns många transpersoner, sexarbetare och personer som rasifierades som icke-vita (People of colour). Två av dem av dem var aktivisterna Marsha P Johnson och Sylvia Rivera, som båda hade sex mot ersättning som en viktig inkomst. Efter Stonewall använde de bland annat dessa inkomster för att finansiera ett härbärge för hemlösa hbtqi-ungdomar inom ramen för deras organisation STAR - Street Transvestite Action Revolutionaries ⁴.

Stonewall var inget isolerat fenomen. Såväl queera personer som sexarbetare hade länge kriminaliserats av liknande, ibland samma, lagstiftning och behandlats illa på liknande grunder. Det ledde till att hbtqi-personer som inte kunde eller ville dölja sin queerhet ibland var hänvisade till sexarbete. Queera personer och personer som hade sex mot ersättning hade i viss utsträckning gemensamma mötesplatser. De båda grupperna både överlappade och solidariserade sig med varandra. Samtidigt har det alltid funnits falanger inom hbtqi-rörelsen som velat distansera sig från sexarbetare för att uppfattas som en mer respektabel del av samhället. Detta kan kallas respektabilitetspolitik, som innebär att normbrytare försöker anpassa sig efter av normen ”godkända” och ”respektabla” sätt att agera och vara på. Å andra sidan har det alltid funnits såväl sexarbetare som hbtqi-personer som har varit upprörda över och protesterat mot villkoren för sexarbetare, eller som anser att hbtqi-personers involvering i sexarbete grundar sig i diskriminering och förtryck. Frågan om sexarbete har varit närvarande och komplex inom hbtqi-rörelsen, även om den under perioder aktivt har osynliggjorts.

Dagens Priderörelse härstammar alltså från en kamp som fördes av personer som, förutom att vara hbtqi, även rasifierades som icke-vita och hade erfarenhet av sexarbete. Gemensamt för båda rörelserna är hur de bryter mot normer kring sexualitet, identitet och sexuell praktik. Dessutom har sex mot ersättning varit, och är fortfarande, ett sätt för hbtqi-personer att försörja sig, eftersom man har diskriminerats och inte har inkluderats i en reguljär arbetsmarknad. Av de som deltog vid Stonewall var många transkvinnor som inte hade möjlighet till annan försörjning.

Inte alla som har erfarenhet av sex mot ersättning känner igen sig i begreppet sexarbetare. En del ser beteckningen sexarbete som en utgångspunkt för solidaritet och en rättighetskamp, en del ser det som just ett arbete och andra anser att det är en förtryckande tanke

att likställa kommersiellt sex med arbete - eftersom man anser att sex som inte har lust som huvudsaklig drivkraft är att likställa med övergrepp.

Oavsett politisk inställning är det viktigt att känna till kopplingarna mellan Priderörelsen och sexarbetares kamp för rättigheter. Det ger ökad möjlighet att se hur strukturer kopplade till exempelvis klass och ekonomi, rasism, migration, sexualitet, könsidentitet och diskriminering kan hänga ihop. Det är viktigt att förstå hur stigma som varit förbundet med och belastat hbtqi-personer kan kopplas till det stigma som rör sex mot ersättning för att förstå hbtqi-rörelsens avståndstagande från, och solidaritet med, personer som har sex mot ersättning.

HUR TOG VI FRAM DEN HÄR GUIDEN?

DET HÄR MATERIALET BASERAS på RFSL Ungdoms samlade kunskap om sex mot ersättning och på våra erfarenheter av att erbjuda utbildning i ämnet. Vi har tagit del av forskning, framförallt från en nordisk kontext, och vi har fört dialog med andra verksamheter som jobbar inom samma fält. Vi har själva gjort enkätstudier och intervjuer med personer ur vår målgrupp som vi har presenterat i rapporter och i en film. I vår utbildningsverksamhet har vi vänt oss till personer som möter unga i sitt arbete, till exempel fritidsledare och personal på ungdomsmottagningar och inom skola. Men framförallt är det erfarenheter som vi har fått genom stödverksamheten och genom vår kontakt med unga hbtqi-personer som ligger till grund för det som vi vill förmedla i denna guide.

Utöver den kunskap som vi fått under åren vill vi lyfta ungas röster. Vad vill unga själva att yrkesverksamma som de möter ska veta och kunna? Eftersom det är viktigt att vår tystnadsplikt mot våra klienter är total och aldrig bryts - en självpåtagen utökning av den tystnadsplikt kuratorer i allmänhet har - har vi inte använt något material från våra klientsamtal i den här guiden. Istället har vi intervjuat unga hbtqi-personer med erfarenhet av sex mot ersättning om frågor som handlar om stöd. Intervjupersonerna kom vi i kontakt med genom RFSL Ungdoms sociala medier och genom Pegasus kontaktnät. Intervjuerna var arvoderade och vi lät intervjupersonerna svara på frågor skriftligen för att sedan diskutera svaren i ett uppföljande samtal med oss. De citat vi har valt att publicera i denna guide har anonymiserats och godkänts av intervjupersonerna. Vi intervjuade totalt sex personer med olika erfarenheter av sex mot ersättning och av stöd. Personerna var mellan 21 och

27 år och och bland dem finns det både transpersoner och cispersoner, och personer som identifierar sig som tjejer, ickebinära och killar. Intervjupersonerna är bosatta i olika delar av landet, både i storstäder och mindre samhällen.

Vi har en snävare representation bland våra intervjupersoner än bland våra klienter. Intervjupersonerna har till exempel inte erfarenhet av migration, av att utsättas för rasism, eller att vara binär transperson. Vetskapen om dessa brister har vi tagit med oss i arbetet med metodmaterialet. Vi hänvisar också gärna till vår film ”Dom känslorna kom” där fler röster finns med.

OM MÅLGRUPPEN

MÅLGRUPPEN FÖR PEGASUS råd och stöd är hbtqi-personer 15–25 år. De personer vi har mött genom åren har haft olika upplevelser och erfarenheter av sex mot ersättning. En del har haft sex mot ersättning för flera år sedan, och velat prata om det nu. För andra är det något pågående. En del har sökt sig till oss med funderingar om eller planer på att ha sex mot ersättning, utan att ha erfarenhet.

I Pegasus rapport ”Sex för X” (2015) framgår det att den största gruppen bland de unga hbtqi-personer som har sex mot ersättning och som vi nådde då är ciskillar, följt av personer med transerfarenhet. Den minsta gruppen var cistjejer. Den här fördelningen kan vi även känna igen från verksamheten idag, även om vi gradvis nått en jämnare könsfördelning i verksamheten. I guiden använder vi pronomen hen om alla klienter, och i denna kontext är det till för att förenkla läsningen, inte signalera klienternas kön. Vi hade också kunnat välja att kalla våra klienter hon, han, hen och den eftersom alla dessa pronomen förekommer i vår verksamhet.

Pegasus är ett nationellt projekt och vi har genom att arbeta digitalt kunnat möta ungdomar från alla delar av landet. Fördelningen mellan landsbygd, glesbygd, stad och storstad har varit relativt jämn.

Att arbeta med det relativt breda åldersspannet 15–25 år har varit både utmanande och lärorikt. Vi har ibland behövt anpassa vårt förhållningssätt utifrån personens ålder för att på bästa sätt möta behoven. Åldersfördelningen i verksamheten har varit relativt jämn, med en viss överrepresentation av 17–19-åringar. Ibland har även personer under

› Målgruppen för Pegasus råd och stöd är hbtqi-personer 15–25 år.

15 och över 25 år vänt sig till oss. Det finns en tendens att yngre personer söker stöd på ett helt anonymt sätt, medan äldre personer varit mer öppna med vilka de är. En del yngre söker även stöd på ett mer sporadiskt sätt. Det är svårt att vara helt säker på vad detta beror på, men ofta är personer under 18 år oroliga att en socialtjänstanmälan ska göras, vilket kan vara en bidragande faktor.

Att nå ut till hela målgruppen har varit en pågående utmaning. Den som inte känner ett stödbehov, eller inte är intresserad av det stöd vi erbjuder, vänder sig inte till oss. De som vi har mött i Pegasus representerar alltså inte alla unga hbtqi-personer som har sex mot ersättning.

ER KONTEXT

- › Har ni direktiv uppifrån som påverkar hur ni kan arbeta på området sex mot ersättning? Exempelvis från politiker eller en styrelse.
- › Vilken lagstiftning behöver ni förhålla er till?
- › Titta på våra utgångspunkter i arbetet. Vad tänker ni om dem? Hur är de lika eller olika era? Både vad gäller informella och formella riktlinjer, och visioner och mål som finns för er verksamhet.
- › Vilka organisationer eller plattformar finns det som personer med egen erfarenhet av sex mot ersättning kan tala från just nu?
  - › Hur ser deras olika perspektiv och politiska ståndpunkter ut?
  - › Hur ni kan lyssna på och beakta olika ståndpunkter kring sex mot ersättning, bland personer som själva har erfarenhet av sex mot ersättning?
  - › Skulle ni kunna följa personer med egna erfarenheter på sociala medier, bjuda in en föreläsare eller på annat sätt ta del av dessa perspektiv?
- › Vad finns det för allmänt samtal i frågan kring sex mot ersättning just nu?
  - › På vilka plattformar förs diskussioner? Exempelvis traditionell media, sociala medier eller i era professionella nätverk.
  - › Vilka röster får plats? Är det personer med egna erfarenheter av sex mot ersättning? Är det yrkesverksamma (till exempel socialsekreterare och poliser)?
  - › Vilka perspektiv talar dessa röster från? Har personerna erfarenhet av att vara transperson eller cisperson? Av att vara kvinna, man eller ickebinär? Av att rasifieras som icke-vita eller vita?
  - › Vad talar dessa röster om? Är det värderingar, politiska förslag, personliga erfarenheter eller annat? Hur talar de? Nyanserat, nyfiket, kraftfullt, alarmistiskt eller på något annat sätt?
  - › På vilket sätt påverkas ni av dessa röster i ert arbete? Både positivt och negativt.

Glöm inte att dokumentera er diskussion, särskilt de avrundande frågorna: Vad vill ni börja med, sluta med, fortsätta med, lära er mer om, och vilken kunskap har ni redan idag?

HBTQI- KOMPETENS & NORMKRITIK

I det här kapitlet skriver vi om normer, normkritik, unga hbtqi-personers hälsa, stigma och minoritetsstress. Vi vet genom forskning att unga hbtqi-personers hälsa påverkas av de orättvisa förutsättningar som hetero- och cisnormer skapar. Att förstå vad normer är och hur de fungerar är därför viktigt i arbetet med både hbtqi-frågor och frågor om sex mot ersättning.

02

”

För mig som är en del av hbtq+ är det i princip alltid avgörande. Går jag på ett möte, träffar nya människor eller har en ny samtalskontakt, för mig är det alltid viktigt att jag bemöts med respekt & där ingår även kunskap inom hbtq+. Det måste bli viktigare för både läkare, lärare och allt där emellan att få mer kunskap om hbtq+, det är för många avgörande ifall en kommer kunna lita på personen eller inte.”

HBTQ +

Hbtq+ används ibland för att visa att man inkluderar personer som bryter mot normer för kropp, könsidentitet, könsuttryck, sexualitet och/eller romantisk eller sexuell praktik och som kanske inte känner sig inkluderade i eller synliggjorda av hbtq-begreppet. I plustecknet inkluderas exempelvis intersexpersoner/personer med intersexvariationer, asexuella, aromantiska och personer som funderar på eller är osäkra på hur den egna identiteten, könsuttrycket eller praktiken förhåller sig till samhällets normer.

NORMER

”Ibland kan jag uppleva att det finns saker jag skulle vilja diskutera med henne som jag undviker, för att det känns väldigt långt ifrån hennes verklighet. Det har inte varit avgörande för just mig, men jag kan ibland känna att jag skulle må bra av att kunna diskutera det med någon som förstår hbtqi+ kulturen, utöver min vanliga terapi.”

NORMER BESKRIVS OFTA SOM oskrivna regler: förväntningar om hur vi ska vara, se ut, hur vi ska agera och vad vi ska sträva efter. Men snarare än enskilda oskrivna regler är normer system av regler. Heteronormen bygger exempelvis både på idén om att det finns två kön och att personer av olika kön ska leva tillsammans i parrelationer. Normer påverkar oss på flera olika nivåer: exempelvis i nära relationer, i arbetslivet, genom lagstiftning, och hur vi förväntas klä oss. Normer behöver inte vara negativa. Det är när normer begränsar människor och skapar orättvisor som de är problematiska. Vilka människor kan forma sina egna liv och leva som de vill, och vilka behöver anpassa sig eller får sämre förutsättningar än andra?

VANLIGA NORMER

Vanliga normer att reflektera över är exempelvis:

- › Vithetsnormen
- › Medelklassnormen
- › Hetero- och cisnormen
- › Åldersnormer kan föreskriva hur man förväntas leva i olika åldrar och gynnar nästan alltid personer i yrkesför ålder.
- › Funktionsförmåga, kan kallas ableism – föreställningen att alla fungerar på samma sätt kognitivt och fysiskt.

Förtryckande normer upprätthålls av orättvisa villkor i samhället där grupper med makt ofta får både resurser och tolkningsföreträde. Normer skapar föreställningar om vad som är ”normalt” och ”onormalt” och vad vi kan föreställa oss existerar i världen. Dessa föreställningar förmedlas till oss genom media, vänner och samhällsinstitutioner, och vi för dem i vår tur vidare, ibland utan att reflektera. Levnadssätt som är norm i samhället känner de flesta till, oavsett om man själv följer normen eller inte. Levnadssätt som är normbrytande och inte speglas i majoritetskulturen blir däremot svåra att få kunskap om eftersom de osynliggörs.

Förutom osynliggörande kan förtryckande normer göra att människor ifrågasätts, utsätts för trakasserier och våld, och inte har tillgång till sina rättigheter.

Personer som har sex mot ersättning påverkas också av normer kring respektabilitet – vilka som är värda att tas på allvar och inte. Vithetsnormer kan både påverka vilka som får stöd men också skapa olika och orättvisa villkor för den som har sex mot ersättning. Heteronormen kan leda till föreställningar om att det bara är heterosexuella ciskvinnor som har sex mot ersättning. Men som du kan läsa lite längre fram är hbtqi-personer överrepresenterade bland unga som har erfarenhet av sex mot ersättning. Det är också vanligare att unga killar har haft sex mot ersättning än att unga tjejer har haft det. Ändå är mycket av det stöd som finns, både ideellt och offentligt, inriktat på ciskvinnor och cistjejer.

HETERONORMATIVITET

Heteronormativitet är föreställningen om att heterosexualitet är det naturliga och självklara. Heterosexualitet är förväntad och privilegieras exempelvis i lagstiftning, kulturella uttryck och utbildningssammanhang. Heteronormen bygger på tvåkönsnormen – föreställningen att det bara finns två kön och att dessa kön är olika och ska komplettera varandra. Maskulinitet värderas i de flesta sammanhang högre än femininitet. Sammankopplad med dessa två normer är cisnormen: man förväntas identifiera sig med det juridiska kön man blev tilldelad när man föddes och känna så hela livet. Normer kring kön och sexualitet påverkar människors språk, tankar och tolkningar.

NORMKRITIK

”Ja, jag tror att det är väldigt viktigt med sådant perspektiv, eller att man i kontakt med ungdomar inte är allt för hetero/cis normativ. Utan att man ställer öppna frågor och inte utgår från att ungdomen i fråga är straight cis. Jag tror att jag förmodligen hade kommit ut tidigare, och börjat bearbeta mina trauman ifall den psykolog jag hade, hade haft ett bredare perspektiv.”

NORMKRITIK HANDLAR INTE BARA OM att vara kritiskt medveten om vilka normer som är gällande och hur människor som bryter mot normer riskerar att begränsas och missgynnas. Det handlar också om att vara medveten om hur normer även begränsar dem som i stort gynnas. Vilka könsuttryck och känslor tillåts man exempelvis ha som man? Genom att bli medveten om och reflektera kring normer för kön och sexualitet går det att granska sig själv och sitt arbete för att hitta sätt att inkludera och synliggöra mer. Detta brukar benämnas normkritik eller normmedvetenhet.

Inom normkritiskt arbete kan man utgå från normer kopplade till de sju diskrimineringsgrunderna, samt klass, när man tittar på hur dessa normer samverkar eller krockar, och hur det är kopplat till olika personers livsvillkor. Det är också bra att syna den egna verksamheten: Vem ska vi vara till för, och vilka är vi till för i praktiken? När vi ut till alla? Känner sig alla lika trygga här? Behöver vi lära oss mer för att bättre kunna möta någon grupp?

NORMKRITIK I SAMTALSRUMMET

ATT INTRODUCERA NORMBEGREPPET i samtal, och ta reda på vilka normer den unga ser runt omkring sig, kan vara ett bra sätt att sätta sig in i personens livsvärld. Att kunna se normer som konstruerade och föränderliga, och därmed idéer om fint/fult, bra/dåligt, starkt/svagt som något som det går att ha olika perspektiv på, kan vara en bra strategi för empowerment/hjälp till självstärkande (se sidan 79). Att titta på hur normer formar livsvillkor kan också vara ett bra sätt att lyfta skam och skuld från en person. Det är vanligt att den som missgynnas därför att den bryter mot normer upplever det som ett personligt misslyckande. Med ett normkritiskt perspektiv kan det bli lättare att se på utanförskap som ett misslyckande från samhällets sida.

DE SJU DISKRIMINERINGSGRUNDERNA

Ett normkritiskt arbete kan vara förebyggande mot diskriminering. Svensk lagstiftning uppmärksammar förekomst av diskriminering på sju olika grunder:

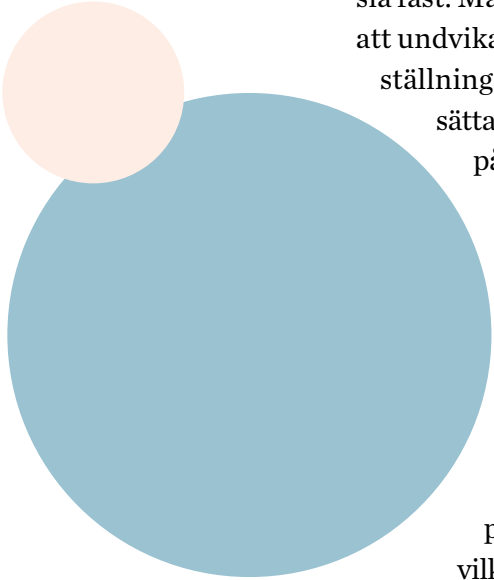
- › Etnicitet
- › Funktionsnedsättning
- › Kön
- › Könsidentitet/könsuttryck
- › Religion eller annan trosuppfattning
- › Sexuell läggning
- › Ålder

Diskriminering förebyggs genom aktiva åtgärder i bland annat offentlig verksamhet, på arbetsplatser och inom utbildningsväsendet. Om diskriminering upptäcks ska den åtgärdas.

I fråga om sex, kroppar och relationer i stort finns många olika normer som kan påverka människor. För att kunna ge unga stöd kring frågor om sex, sex mot ersättning och normer kan det vara bra att träna på att prata om sex och normer, och hur vi får till oss olika normer kring sex. Vi behöver titta på för- och nackdelar med olika vägar till information och vara källkritiska. Ett nyfiket, normkritiskt och icke-moraliserande samtal kring exempelvis porr, sex, reklam och påverkan från omgivningen kan öppna för att få reda på den ungas egna önskemål och behov.

HBTQI-KOMPETENS

VAD DET INNEBÄR ATT HA HBTQI-KOMPETENS är inte helt enkelt att slå fast. Man kan se kompetensen som en pyramid där basen är att undvika att exkludera unga genom heteronormativa föreställningar. Att använda ett könsneutralt språk och inte förutsetta vilket kön ungdomens partners har är vanliga exempel på inkluderande bemötande. Tänk på att ställa samma frågor till alla unga. Använd det pronomen personen själv använder. Att känna till grundläggande begrepp som homosexuell och transperson ingår också i baskompetensen som alla som arbetar med unga bör ha.

Lite högre upp i pyramiden finns grundläggande kunskap om unga hbtqi-personers livsvillkor, till exempel en förståelse för hur komma ut-processer kan se ut, vilken typ av utsatthet som kan förekomma och betydelsen av olika identiteter. Kunskap om hur man kan arbeta identitetsstärkande hör hit, liksom kunskap om var specialiserat stöd för hbtqi-personer finns att hänvisa till. Hur unga hbtqi-personer påverkas av normer och minoritetsstress hamnar också här. Den här typen av hbtqi-kompetens kan de flesta uppnå.

Högst upp i pyramiden finns mer specialiserad kunskap. Man kanske känner till olika subkulturer inom hbtqi-sfären och vilka normer som finns där. Man har kanske särskild kunskap om hur man kan arbeta med sexuell hälsa för olika grupper eller arbetar med vård för transpersoner.

ENKÄTER OCH BLANKETTER

Att fråga om pronomen är sällan relevant i enkäter då pronomen inte är detsamma som den svarandes kön/könsidentitet. Men det kan vara relevant i exempelvis en blankett som fylls i inför ett första möte på en mottagning.

FRÅGAN KAN FORMULERAS:

- › "Har du något pronomen? Vilket/vilka?"
- › Om personen inte har något pronomen, använd hans namn.

I ENKÄTER KAN MAN HA:

- › "Vilket är ditt kön"/"Vilket kön har du" som en öppen fråga.

OM DU BEHÖVER ERBJUDA FASTA SVARSALTERNATIV

BÖR DU ERBJUDA MINST FEM OLIKA ALTERNATIV:

- › Tjej, kille, annat/inget, osäker/vet ej och vill ej ange.
Frågan bör vara en flervalsfråga där personen kan välja alla svarsalternativ som stämmer för hen.

Frågan om kön kommer inte ge information om hur många svarande som är trans.

EN SEPARAT FRÅGA OM TRANSERFARENHET KAN EXEMPELVIS FORMULERAS

- › "Är du transperson, eller har du erfarenhet av att vara transperson?"

UNGA HBTQI-PERSONERS HÄLSA

"Det är viktigt att inte förutsätta att någon träffar män bara för att personen är biologisk kvinna och vice versa. Det är även väldigt viktigt att inte förutsätta att en person har ett manligt eller kvinnligt pronomen enbart efter hur personen ser ut. Det är därför viktigt att fråga om pronomen för att slippa felköna."

DE FLESTA HBTQI-UNGDOMAR MÅR BRA och har god psykisk hälsa. Samtidigt är psykisk ohälsa vanligare bland hbtqi-ungdomar än hos ungdomar rent generellt. Det är en viktig konsekvens av hetero- och cisnormerna. Hbtqi-ungdomar utsätts i högre grad för trakasserier, våld, diskriminering och osynliggörande än ungdomar som grupp. Hbtqi-ungdomar utsätts också i större uträkning för

våld av en förälder, partner eller annan närstående vuxen. Studier visar att hbtqi-ungdomar idrottar mindre och dricker mer alkohol än ungdomar rent generellt.

Tankar på suicid och suicidförsök är vanligare bland hbtqi-ungdomar än ungdomar rent generellt. Unga transpersoner i allmänhet, och unga ickebinära i synnerhet, är en särskilt utsatt grupp för den allvarligaste psykiska ohälsan. Vi ser att unga hbtqi-personer ofta har lågt förtroende för samhällsinstanser och/eller har erfarenhet av dåligt bemötande och därför drar sig för att söka vård. Unga hbtqi-personer saknar i större utsträckning känsla av sammanhang eller någon att anförtro sig åt än unga rent generellt.

Hbtqi-personer har enligt flera studier haft sex mot ersättning i större utsträckning än heterosexuella cispersoner och bland unga verkar sex mot ersättning vara vanligare förekommande bland ciskillar än bland jämnåriga cistjejer⁵. Varför det är så är svårt att säga. Men det följer ett mönster av att unga som upplever olika former av utsatthet i högre utsträckning än andra har erfarenhet av sex mot ersättning.

STIGMA OCH MINORITETSSTRESS

STIGMA ÄR KOPPLAT TILL NORMER och innebär att personer som bryter mot olika normer utsätts för och bemöts av fördomar och att det normbrytande ses som icke önskvärt. Stigma bygger på makt där den som tillhör normen har en maktposition gentemot den som bryter mot normen. Stigma handlar om att det normbrytande är något som bygger på ett ”vi” och ”dem” och att den person som tillskrivs normbrytande ses som icke önskvärd och ”oberörbar”. Både personer som har haft sex mot ersättning och hbtqi-personer drabbas i större utsträckning än andra av stigma.

SJÄLVSTIGMA

Självstigma är en följd av samhällets stigmatisering av normbrytare. Självstigmatiseringsprocessen är en internaliseringsprocess som består av fyra delar:

- › Personen är medveten om negativa attityder/fördomar mot den grupp hen själv tillhör.
- › Personen instämmer med dessa.
- › Personen tillämpar dessa attityder/fördomar på sig själv.
- › Personen nedvärderar sig själv.

INTERNALISERING innebär alltså att andras bemötande och uppfattning om en blir del av ens självbild. Några exempel är internaliserad homofobi och transfobi. Självstigma påverkar bland annat hur benägen en person är att söka stöd.

MINORITETSSTRESS är den stress som kommer av att som normbrytare behöva möta och hantera fördomsfullt bemötande, stigma och diskriminering^{6,7}. Det handlar även om att försöka undvika situationer där detta kan ske och om en rädsla och oro över att bli negativt bemött. Minoritetsstress påverkar den psykiska hälsan negativt.

MIKROAGGRESSIONER är en faktor som skapar minoritetsstress. Mikroaggressioner handlar inte om att det är ”små” saker som sker utan att det sker på mikronivå, mellan personer, där personer från minoritetsgrupper återkommande möts av negativa kommentarer, negativt kroppsspråk, ifrågasättande och kränkningar. De som utövar mikroaggressionerna är inte alltid medvetna om dem själva.

LÄS MER:

- › **Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer – Vad vet vi och vilka forskningsbehov finns?** (2018) Forte.
- › **Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner** (2015) Folkhälsomyndigheten.
- › **Jag vill inte tystas längre – att se och möta ciskillar och transpersoner med erfarenhet av sex mot ersättning.** Söderberg & Johnsson (2017) Jönköpings Län
- › **Olika verkligheter. Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor** (2019) MUCF.
- › **Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige – UngKAB15** (2017) Folkhälsomyndigheten
- › **Synliga osynliga aktörer – hbt-personer med erfarenhet av att sälja och/eller köpa sexuella tjänster.** Larsdotter, Jonsson & Gäredal (2011) RFSL
- › **Öppna skolan** (2015) Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfågor (MUCF)

”

Det som kan kännas svårt är att min lesbiskhet sällan får utrymme i möten med bland annat vården. Det är en stor del av mitt liv i övrigt och alla mina (dock få) vänner är hbtqi+, och jag har aldrig fått frågor om det eller hur det var att komma ut, eller hur mina sexuella erfarenheter hamnar i konflikt med min läggning. Det är som att kunskapen inte finns där för att kunna ställa frågor, så det är en så outforskad del av mig, trots att det säkert finns massor att hämta där, eftersom jag betraktar det som en helt avgörande del av min identitet. Jag har också märkt att det kan vara svårt för min nuvarande behandlare att förstå vissa varför vissa av mina upplevelser påverkar mig extra starkt trots att de kanske inte innehåller våld eller tvång eller liknande – men de är väldigt knutna till min läggning. Sådant kan bli svårt att förklara, och jag är bara tacksam att jag hittat en bra behandlare, men det är klart att jag ibland kan sakna möjligheten att förklara och att förståelsen bara finns där, utan att det kräver massor av mig.”

HBTQI-KOMPETENS OCH NORMKRITIK I ER VERKSAMHET

- › Sök kunskap:
  - › Sök efter videor och texter online på temat mikroaggressioner. Ni kan välja att ta del av samma källa eller olika. Berätta i en runda om något ni lärt er eller kommit att tänka på.
  - › Vilka mikroaggressioner tror ni att unga hbtqi-personer möts av idag?
  - › Finns det en risk att unga möts av mikroaggressioner i er verksamhet?
- › Normglasögonen på:
  - › Titta på diskrimineringsgrunderna och fundera på hur det ser ut i er verksamhet. Hittar alla ungdomar till er? Finns det grupper som inte får samma stöd som andra?
  - › Hur är representationen bland personal och volontärer? Om den är ensidig - hur kommer det sig och vad säger det om tillgängligheten i verksamheten?
  - › Hur märks normer annars i er verksamhet? På vilka eller vad satsas resurser? Vad är det okej att prata om i fikarummet, vilka lyssnas på under möten, vilka uttryck används? Vilka normer, föreställningar eller arbetssätt skulle behöva utmanas och förändras?
  - › Finns det tabubelagda och komplexa ämnen som du tycker är svåra att närma dig i samtal? Skriv en lista.
  - › Hur kan ni i er verksamhet bli bättre på att samtala med unga om svåra ämnen?
- › Kunskapsinventering:
  - › Hur uppskattar ni er hbtqi-kompetens? Har ni baskunskap eller kan ni mer än så?
  - › Har ni någon som kan mer om hbtqi än andra i organisationen? Har den personen roll som expert - officiellt eller inofficiellt? Är personen själv bekväm med den rollen? Kommer hens kunskap arbetsplatsen till del?
  - › Har er arbetsplats gått någon hbtqi-utbildning?
- › Dela erfarenheter (tänk på sekretessen!):
  - › Har ni sett tecken på minoritetsstress hos unga ni möter?
  - › Läs avsnittet "Normkritik i samtalsrummet". Har ni använt er av normkritik i samtal med unga?

Glöm inte att dokumentera er diskussion, särskilt de avrundande frågorna: Vad vill ni börja med, sluta med, fortsätta med, lära er mer om, och vilken kunskap har ni redan idag?

SEX MOT ERSÄTTNING

Det finns olika benämningar på att få något i utbyte mot sex. I Pegasus använder vi ofta "sex mot ersättning" eller "sälja sex". I det här kapitlet går vi in på varför, diskutera andra relevanta begrepp och vad lagen säger. Slutligen beskriver vi olika motiv till att ha sex mot ersättning som vi har mött inom Pegasus.

03

”

Det [sex mot ersättning] kan ske via fysiska träffar, via telefon, via internet, eller på helt andra sätt. Det finns en slags tanke om att sex mot ersättning är att möta upp någon i en mörk gränd eller en bil, få en femhundredalapp i handen och utföra en sexuell tjänst. Detta stämmer inte överens med verkligheten.”

BEGREPP

IBLAND ÄR DE UNGA SOM VI TRÄFFAR inte säkra på om det de har varit med om är sex mot ersättning. Det kan bero på att man själv inte har fått ersättningen och inte är säker på om någon annan tagit emot ersättning för att man haft sex. Andra gånger är man inte säker på om ersättningen eller sexet som förekommit ”räknas” som sex mot ersättning. Frågan om den unga personen har varit med om sex eller övergrepp är också närvarande i många samtal. Att vara ett bollplank för den unga kan vara en viktig roll för dig som vuxen. Vad menar vi exempelvis egentligen med sex? Vem bestämmer ”vad som räknas”? Det är viktigt att som professionell förmedla att alla tankar och känslor är okej, och att bara den unga själv kan veta vad hen känner och tänker. Du kan gärna erbjuda den unga begrepp för det hen varit med om, men var varsam med att benämna personens erfarenheter med andra ord än hen själv gör.

Ord och begrepp är viktiga verktyg, både i individuella samtal och i mer kollektiva samtal om vilken typ av samhälle vi vill ha. Särskilt gällande stigmatiserade fenomen kan begrepp bli laddade och ofta bytas ut. Olika personer kan ha olika definitioner av begreppen som vi tar upp, och begreppen kan ha olika politisk laddning i olika sammanhang. För oss är det viktigaste att använda begrepp som är begripliga och som bjuder in till samtal. Att sedan reflektera kritiskt kring olika begrepp tillsammans med de unga vi möter kan vara en viktig del i det stödjande arbetet. Ett sådant reflekterande kring begrepp är en del av ett normkritiskt arbetssätt.

Som stödperson kan det alltså vara viktigt att känna till olika begrepp och hur de används. Det är också bra att själv ha tänkt igenom var man står, för att kunna ha koll på att den egna inställningen inte färgar samtalet med den som behöver stöd.

LITEN ORDLISTA OM SEX MOT ERSÄTTNING

HÄR GER VI EN BILD AV OLIKA BEGREPP, vad vi uppfattar att de har för laddning idag, och i vilken utsträckning vi själva använder dem i vår verksamhet. Begreppen presenteras i bokstavsordning.

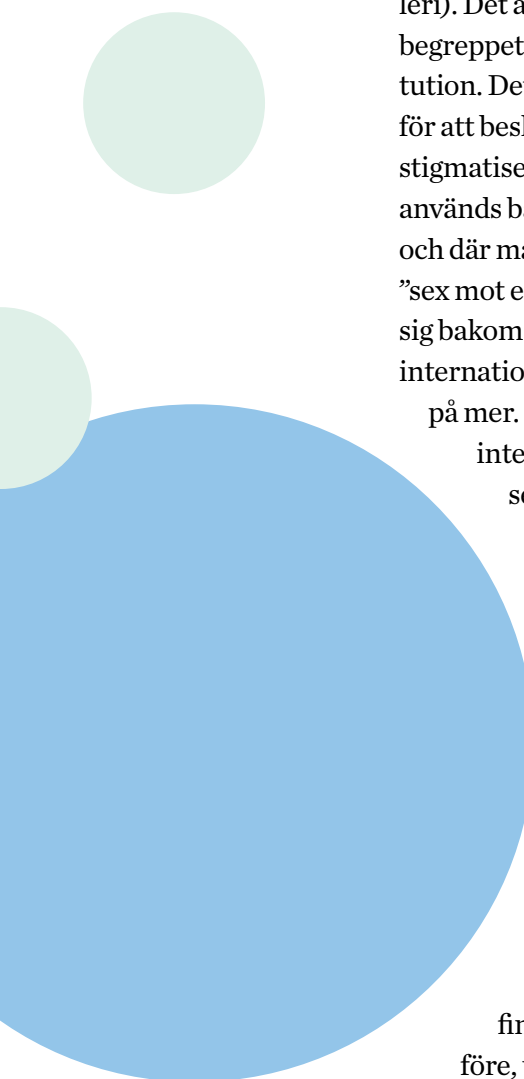
ERSÄTTNING – kan exempelvis vara pengar, alkohol, droger, någonstans att sova/bo, kläder eller resor. Ibland kan ersättning vara ett outtalat krav för att få omsorg som man behöver. Ersättningen kan ha varit överenskommen i

förväg, men det kan också vara något personen får utan att de som har sex har pratat om det innan. I lagens mening räknas endast ersättning som har ekonomiskt värde och det behöver finnas en överenskommelse om utbytet innan personerna har sex.

GROOMING ELLER GROMNING – handlar om att en vuxen person har kontakt med ett barn under 15 år i sexuellt syfte. Kontakten kan ske var som helst, exempelvis i en förening eller inom familjen. De vi har träffat har oftast upplevt grooming via internet. Grooming är ett brott i sig och är dessutom ofta förberedelse till sexuella övergrepp mot barn. Förövaren börjar vanligen med att först vara schysst och bygga upp en relation, för att sedan gradvis få barnet att gå med på saker hen inte vill. Det är inte ovanligt att personen gör något som kan användas i utpressningssyfte, exempelvis lånar ut pengar eller får barnet att skicka bilder. Det är viktigt att känna till hur grooming fungerar för att kunna förstå hur ett barn hamnat i en viss situation. Genom grooming sker ofta en normalisering av våld och övergrepp. Vi kommer att skriva mer om normaliseringsprocesser i avsnittet om våldsperspektiv. Grooming kallas i Brottsbalken kap 6 §10 ”Kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte”.

”När han bad mig klä av mig framför kameran lyssnade jag, för jag ville inte bli lämnad ensam. Han tog en skärmbild och använde den för att motivera mig till att göra mer saker framför kameran, då han menade att han annars skulle skicka bilden (och senare, bilderna) på mig till mina föräldrar, till min skola, till alla han kunde hitta.”

MÄNNISKOHANDEL ELLER TRAFFICKING – ofta nämns prostitution och människohandel i samma veva. FN:s definition av människohandel är ”rekrytering, transporter, överförande, husering av eller mottagande av människor genom användande av hot, våld eller andra former av tvång, kidnappning, bedrägeri, lurendrejeri eller genom att missbruka en maktposition/sårbarhet eller genom att ge betalning eller andra förmåner, för att uppnå kontroll över en annan person i utnyttjande syfte.” Människohandel för sexuella ändamål är en av flera former av människohandel. Människohandel kan förekomma i samband med sex mot ersättning men behöver inte göra det.

PROSTITUTION – begreppet prostitution används idag på ett sätt som berör hela fenomenet, det vill säga både personer som köper sex, personer som säljer sex och personer som är tredje part (kopp-leri). Det är få som vi mött i Pegasus som känner igen sig själva i begreppet prostituerad, även om vissa använder begreppet prostitution. Det kan till exempel handla om att man inte har andra ord för att beskriva sina erfarenheter. Begreppet kan uppfattas som stigmatiserande och negativt av personer det berör. Detta begrepp används både internationellt och i politiska sammanhang i Sverige, och där man i Sverige också ofta använder det ihop med begreppet ”sex mot ersättning”. Begreppet används oftast av dem som ställer sig bakom sexköpslagen, eller ”The Nordic Model” som den kallas internationellt. Vi rekommenderar dig att läsa vidare och ta reda på mer. Det finns organisationer och nätverk både i Sverige och internationellt för personer med egen erfarenhet av att ha sex mot ersättning som är viktiga att lyssna till.

SAMTYCKE OCH ÖMSESIDIGHET – samtycke är ett juridiskt begrepp som innebär att man uttrycker ett godkännande till något, till exempel sex. I den sexualbrottslagstiftning som antogs 2018 – ”samtyckeslagen” – ska det ”särskilt beaktas om frivillighet har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt”. Samtycke säger inte huruvida det känns bra eller inte för personerna, men i en del sammanhang används samtycke som ett uttryck som innefattar bra-känsla, det som vi kallar ömsesidighet. Ömsesidighet är ett begrepp som vi använder då det finns både samtycke plus en bra-känsla – att det känns bra före, under och efter exempelvis sex. Det handlar om att två eller flera personer har sex utifrån lust och att man personligen får ut positiva känslor av sexet. I samtyckesforskning lyfts ibland en skillnad mellan ”villighet” att ha sex (till exempel för att man vill bli gravid) och att ”vilja” ha sex (att ha lust)⁸.

SEX – kan definieras som/innefatta bland annat samlag (vaginala och anala), oralsex, olika fysiska sexuella praktiker, att visa upp sig sexuellt i webcam och skicka sexuella bilder på sig själv. I lagens mening är sex snävare – det rör sig främst om penetration eller oralsex. För att något ska vara sex och inte övergrepp ska det finnas samtycke.

SEX MOT ERSÄTTNING – ett brett begrepp där många erfarenheter kan ingå. Många unga kan därför känna igen sig i och förstå det vi menar. Samtidigt kan det vara svårt att förstå vad som exakt menas

med begreppet just eftersom det är så brett och inte är allmänt vedertaget. Därför kompletterar vi i Pegasus ibland med begreppet ”sälja sex” som många känner igen. Begreppet ”sex mot ersättning” används ofta i politiska sammanhang och av myndigheter då man vill förhålla sig neutral till den politiska laddning som finns i frågan.

SEXARBETE – ett begrepp som används i stor utsträckning internationellt, exempelvis av UNAIDS. Det används även i Sverige men är inte lika vanligt här. Begreppet syftar på personer över 18 år. De som använder det har ofta en rättighetsbaserad ansats och/eller ett harm reduction-perspektiv, som bland annat handlar om att tillvarata sina rättigheter, att inte behöva riskera att bli vräkt från hyreskontrakt, och rätten att organisera sig och samverka med andra sexarbetare för att kunna sälja sex på säkrare sätt. I Sverige är det vanligt att kritisera sexarbetarbegreppet, utifrån perspektivet att det normaliserar idén om att sex kan köpas. Bland personer som använder begreppet finns olika åsikter om såväl denna kritik som om sex mot ersättning som fenomen. Vi rekommenderar dig att läsa vidare och ta reda på mer. Det finns organisationer och nätverk både i Sverige och internationellt för personer med egen erfarenhet av att ha sex mot ersättning som är viktiga att lyssna till.

SEX SOM SJÄLVSKADA – sex som självskada eller att skada sig med sex kan innebära att ha sex som man inte mår bra av. Det kan finnas olika anledningar, till exempel en vilja att känna något, att vara destruktiv eller att vilja koppla bort omvärlden en stund genom en intensivt negativ upplevelse. En del vill försättas i ett ”frys”-tillstånd genom destruktivt sex. Det kan dämpa ångest tillfälligt, men den negativa upplevelsen kan förstärka trauma-symtom på sikt. Begreppet sex som självskada diskuteras en del och det finns olika perspektiv. Vissa menar att något man gör i syfte att skada sig själv inte kan kallas sex. Andra menar att det inte är självskada eftersom det finns någon annan som medverkar och gör något aktivt mot/med en. Därmed skulle övergrepp ofta kunna vara en mer passande beskrivning. Även vi i Pegasus förhåller oss kritiskt reflekterande kring begreppet. Samtidigt möter vi personer som använder det, och därför är det viktigt för oss att kunna förstå det från olika perspektiv.

SUGARDEJTING – sugardejting kan förenklat sägas handla om att en person med pengar betalar en annan person för att dejta, till exempel med resor, middagar eller kläder. Ibland kan det även handla om att personerna har sex med varandra. En vanlig plats att mötas på för sugardejting är så kallade sugardejting-sidor. Ibland kommer sugardejting upp i diskussioner och samtal om sex mot ersättning. Pegasus erfarenhet är att sugardejting kan röra sig på en skala mellan dejting och sex mot ersättning. För en del kan det handla om en känslomässig relation, där det ingår olika former av betalning eller transaktioner men också en känslomässig koppling, medan det för andra handlar om ren transaktion. Ibland ingår sex, ibland inte. Även ersättning förekommer i olika grad och den är uttalad och överenskommen i olika grad. Att det är så pass luddigt kan skapa svårigheter med gränsdragningar. Om sugardejting räknas som sex mot ersättning eller inte menar vi på Pegasus är något som de personer som vi möter själva ska få definiera. I mötet med oss är det viktigaste att personen själv får sätta ord på sina erfarenheter.

SÄLJA SEX – är ett begrepp som vi har sett att unga personer ofta känner igen och vet vad det betyder. Många använder det själva. En kritik som riktas mot begreppet är att vissa anser att sex inte kan säljas utan att själva transaktionen gör att den sexuella handlingen istället blir en form av övergrepp. Andra menar att även om sexuella handlingar med samtycke inte är ett övergrepp, så är det fortfarande inte sex om den huvudsakliga drivkraften för de inblandade är något annat än ömsesidig lust. Ytterligare andra ser inget problem med att använda begreppet sex i samband med transaktioner.

VAD SÄGER LAGEN?

Vi har valt att inte gå in i detalj på gällande lagstiftningen i Pegasusguiden. Det viktigaste att känna till är:

- › Det är inte olagligt att ta emot ersättning för sex man själv har.
- › Det är olagligt att erbjuda och ge ersättning för sex. Detta kallas i lagen ”köp av sexuella tjänster.”
- › Det är olagligt att ta emot ersättning för att någon annan ska ha sex eller att underlätta för att någon annan köper eller säljer sex. Detta kallas koppleri.
- › Om den som får ersättning är under 18 respektive 15 år gammal begår den som ger ersättning allvarligare brott med andra brottsrubriceringar än de som finns i sexköpslagen.

Lagar som förbjuder sexköp finns i Brottsbalkens 6:e kapitel (BrB 6 kap.). De paragrafer som kallas för ”sexköpslagen” är BrB 6 kap. §11 som förbjuder att skaffa sig en ”tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning” och §12 som förbjuder att någon tjänar pengar på eller medverkar till att någon annan har sex mot ersättning (koppleri). Alla de brott som gäller personer under 18 respektive 15 år finns också i BrB 6 kap. Fler handlingar är olagliga när minderåriga är inblandade, än när det gäller vuxna. Ett exempel är brottet ”utnyttjande av barn för sexuell posering” som handlar om att någon medverkar till att en minderårig visar upp sig sexuellt. Detta är alltid ett brott om ungdomen är under 15 och kan ibland vara ett brott om ungdomen är under 18.

Även Utlänningslagen kan vara bra att känna till. En person som inte har svenskt medborgarskap och som får ersättning för sex riskerar att utvisas enligt denna lag med hänvisning till kap. 8 §3 punkt 2. Där står det att en person kan utvisas om hen inte antas försörja sig på ”ett ärligt sätt” under tiden man är i Sverige och sex mot ersättning har med stöd av lagen setts som ett oärligt försörjningssätt.

MOTIV TILL ATT HA SEX MOT ERSÄTTNING

I DET HÄR AVSNITTET BESKRIVER VI de motiv till att ha sex mot ersättning, som vi har mött inom Pegasus verksamhet.

REFLEKTIONSUPPGIFTER

Innan du läser det här avsnittet – lista gärna så många skäl du känner till och kan föreställa dig att det finns för personer att ha sex mot ersättning.

”Att vara fattig och inte ha råd med saker ’alla andra’ har råd med kan kännas väldigt skamligt och för en ung person kan det ses som lätta pengar att ha sex mot ersättning. Om vi lyckades jämna ut klasskillnaderna tror jag att färre hade sålt sex. Jag vet personer som börjat sälja sex för att ha råd att betala sina räkningar och sätta mat på bordet.”

En del av de ungdomar vi möter har fått ersättning i utbyte mot sex en gång eller några gånger. Andra har ofta fått ersättning. En ung person kan ha haft sex mot ersättning mer ofta under en period i livet och mindre under en annan period. Det kan vara något som personen funderar på eller något som hen har blivit erbjuden.

Erfarenheter av sex mot ersättning ser olika ut för olika personer. En nyfikenhet att vilja utforska hur det varit just för den här personen är därför av stor vikt, för att kunna förstå och möta personen utifrån hens förutsättningar och villkor. Att förstå någons skäl och livssituation är viktigt för att kunna ge relevant stöd och så bra stöd som möjligt. Det är också viktigt att ha med sig att det en person tänker eller känner kring erfarenheter kan förändras. Oavsett hur personen förhåller sig är det alltid sant och väsentligt att utgå från i stödkontakten.

”Jag tror att ’startpunkten’ för mig var just att min första sexuella erfarenhet var med en mycket äldre man som utnyttjade min unga ålder, dåliga självkänsla och bristande erfarenhet. En anledning till varför jag ville träffa mannen var för att det kändes som att alla mina vänner hade haft sexuella kontakter redan och jag kände att jag också ville ha nånting, att jag också skulle bli intressant. Men detta har lett till att jag har stora problem med intimitet, särskilt i homosexuella relationer, som för mig bara varit fysiska och som ofta inte varit tillfredsställande utan snarare direkt destruktiva. Det var nog dels därför som jag gick med på att ha sex mot ersättning. Jag tänker att det kanske fungerar för vissa att ha sex mot ersättning, om man inte har bakomliggande trauman eller väldigt negativa erfarenheter, men för mig så var det inget som fungerade bra.”

HÄR ÄR NÅGRA VANLIGA SKÄL SOM VI STÖTT PÅ, FLERA SKÄL KAN SAMEXISTERA

BEHOV AV PENGAR

Det kan handla om behov av pengar till basala saker som mat och boende, men också behov av pengar för att kunna köpa och göra saker utöver basbehoven, till exempel resor eller middagar ute.

NYFIKENHET

Det kan handla om att vara nyfiken på hur det skulle vara och kännas att ha sex mot ersättning och att man därför vill prova det.

DET ÄR SPÄNNANDE OCH KUL

Det kan till exempel vara att man tycker det känns spännande att göra något som bryter mot förväntningar och normer och att det känns kul att prova något man inte tidigare gjort - eller spännande och kul av andra orsaker.

BEHOV AV BOENDE

Att inte ha boende kan vara en faktor. Det kan vara tillfälligt boende över en natt eller kortare period, eller långvarigt boende i utbyte mot sex.

BEHOV AV ALKOHOL/DROGER

Att ha behov av alkohol och droger kan vara ett skäl att ha sex mot ersättning. Ersättningen kan göra att man har möjlighet att köpa alkohol eller droger, eller så kan alkohol eller droger vara själva ersättningen.

DÄMPA ÅNGEST

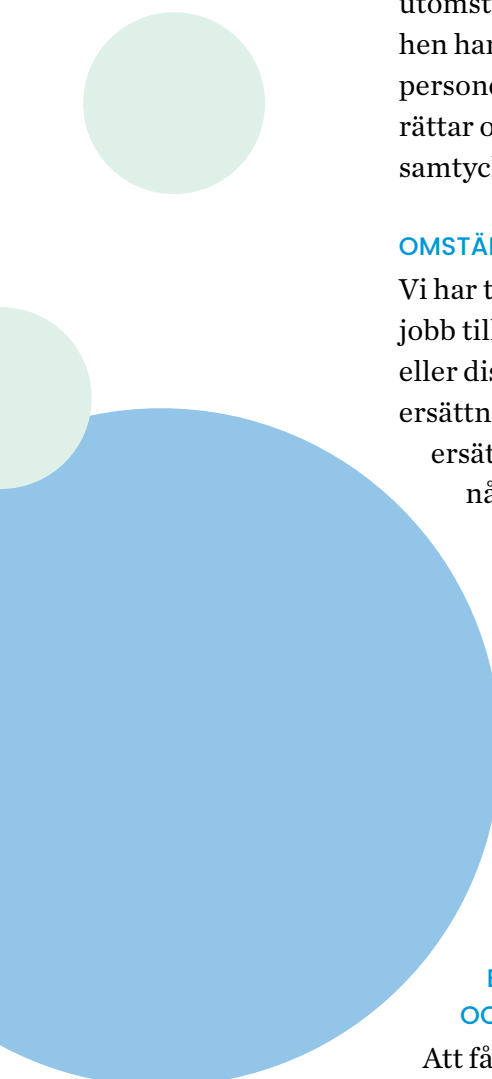
Sex mot ersättning kan vara ett sätt att dämpa och reglera ångest.

SJÄLVDESTRUKTIVITET

Det kan innebära att personen vill skada sig själv genom att en annan person skadar en eller gör saker som man inte mår bra av. Viktig skillnad mot det som brukar avses med begreppet självskada, till exempel att skära sig, är att det är en annan person som gör handlingen mot personen och därför är en ansvarig aktör.

NÅGON ANNAN TVINGAR EN

Den som tvingar en kan vara någon som personen har en privat relation till, exempelvis en partner eller en vän. Det kan handla om att personen genom känslomässig påverkan

förmår en att göra saker som man egentligen inte vill eller att utsättas för övertalning, hot eller våld och därför inte kunna eller våga säga emot den som tvingar en. Det kan också vara en utomstående som hotar att ”outa” för en persons föräldrar att hen har haft sex mot ersättning och/eller är hbtqi, vilket gör att personen blir tvingad. (Att ”outas” innebär att någon annan berättar om exempelvis ens könsidentitet för andra, utan att man samtyckt till det, eller mot ens vilja.)

OMSTÄNDIGHETERNA TVINGAR EN

Vi har träffat personer som menar att de inte kan ha ett vanligt jobb till följd av psykisk ohälsa, funktionsnedsättningar och/eller diskriminering på arbetsmarknaden. Några får inte en sjukersättning eller försörjningsstöd som de behöver. Att ha sex mot ersättning är då som ett mindre dåligt alternativ än att inte ha någon inkomst alls.

HBTQI-FOBI INOM HEMMET/FAMILJEN, FÖRÄLDRAR SOM BRISTER I OMSORG

För den som har en förälder/föräldrar som inte accepterar ens hbtqi-identitet och som utsätter en för förtryck eller olika former av våld kan sex mot ersättning exempelvis ge tillgång till annat boende eller bekräftelse. Även föräldrar som försummar sina barn på olika sätt och inte ger barnet adekvat tillgång till mat, kläder och liknande kan vara en faktor.

ETT SÄTT ATT FÅ SIN SEXUALITET OCH/ELLER KÖNSIDENTITET BEKRÄFTAD

Att få vara och bli sedd som den man är kan vara ett skäl till sex mot ersättning. Att få sin identitet bekräftad är ett viktigt behov.

ENSAMHET OCH ETT SÄTT ATT FÅ NÄRHET

Sex mot ersättning kan vara ett sätt att bryta sin ensamhet och få mötas, bekräftas och bli sedd.

”

Jag har både positiva och negativa erfarenheter av att sälja sex, men nu är det mer positiva och när jag började som 16 var det lite fler negativa.”

REFLEKTERA – TILLSAMMANS ELLER FÖR DIG SJÄLV

- › Om du skrev en egen lista på tänkbara motiv innan du läste det sista avsnittet – vilka likheter och skillnader finns mellan din lista och de skäl vi har mött i Pegasus? Vad tror du att skillnaderna beror på?
- › Fanns det skäl i vår lista som förvånade dig eller väckte obehag? Hur tror du att du skulle reagera om du träffade någon som sålde sex mot ersättning av dessa orsaker?
- › Olika skäl lyfts fram olika mycket under vissa perioder och i vissa sammanhang. Vilka tycker du får mer fokus och vilka lyfts inte fram speciellt mycket i debatten om sex mot ersättning? Hur tror du att det kan påverka unga som har sex mot ersättning? Hur kan det påverka oss som stödpersoner?
- › Hur kan din arbetsplats agera för att låta personers olika behov och skäl få vägleda det stöd de får? Fundera tillsammans hur ni kan erbjuda olika individanpassade stöd och vilka rutiner arbetsplatsen kan utforma för att främja ett öppet bemötande kring sex mot ersättning.
- › Har du redan tankar kring hur du skulle kunna utforska frågan om skäl tillsammans med en stödsökande? Hur skulle du kunna ställa öppna frågor, hur skulle de se ut?

DISKUTERA ORDLISTA PÅ SIDAN 38:

- › Vilka begrepp är nya? Vilka känner ni till sedan tidigare?
- › Håller ni med om beskrivningarna av begreppen ovan?
- › Finns det begrepp som ni använder på andra sätt?
- › Titta på begreppen prostitution, sälja sex, sex mot ersättning och sexarbete. Vad signalerar de? Vilka för- och nackdelar kan ni se med begreppen?
- › Vilka begrepp använder ni idag när ni pratar om sex mot ersättning – och varför just dessa? Använder ni olika begrepp när ni pratar med unga, kollegor eller personer som arbetar i andra organisationer? Vad avgör vilka begrepp som används när?
- › Vilka begrepp i listan skulle ni kunna använda i er yrkesroll? Vilka undviker ni helst?

SÖK KUNSKAP OM LAGEN:

- › Ta en titt på brottsbalkens kap 6. Du kan bland annat hitta den på lagen.nu eller riksdagen.se.
- › Vissa paragrafer gäller specifikt personer under 15 år, och andra gäller personer mellan 15 – 18 år. Vilka brott kopplade till sex mot ersättning är viktiga att känna till i er yrkesutövning?
- › Hur skulle du kunna förklara dessa brott på ett enkelt sätt för en ung person?
- › Finns det möjligheter eller fallgropar när du pratar med en ung person om dessa lagar? Hur kan du rama in informationen på ett bra sätt??
- › Hur skulle ni agera om ni misstänkte, eller fick kännedom om, att en minderårig blivit utsatt för ett sådant brott? (Se även avsnittet "Om den stödsökande är en minderårig").
- › Fundera på hur ni kan stötta och möta personer som har olika behov, önskemål och erfarenheter. Hur skulle ni kunna använda er av skalorna som presenteras i boken?

TITTA TILLSAMMANS PÅ RUTINER FÖR HUR NI ARBETAR MED SEX MOT ERSÄTTNINGS-FRÅGOR I ORGANISATIONEN. TÄNK PÅ RUTINER KOPPLADE TILL:

- › Kommunikation till målgruppen
- › Kommunikation till andra professionella
- › Kommunikation internt
- › Rutiner i enskilda samtal - första samtal och uppföljande
- › Rutiner vid gruppverksamhet - första tillfället och uppföljande
- › Rutiner vid orosanmälan
- › Rutiner vid vidarehänvisning/remiss

Om rutiner finns, hur ser de ut? Är de aktuella eller behöver de uppdateras? Om det inte finns rutiner, hur skulle sådana rutiner kunna se ut?

Glöm inte att dokumentera er diskussion, särskilt de avrundande frågorna: Vad vill ni börja med, sluta med, fortsätta med, lära er mer om, och vilken kunskap har ni redan idag?

TRAUMA & VÅLDS- PERSPEKTIV

Pegasus strävar efter att erbjuda traumamedvetet stöd. Som ett led i det har vi behövt skaffa oss mer kunskap kring trauma, våld och sexuella övergrepp, och vilka konsekvenser de kan få. Vi hoppas att det här avsnittet kan ge en orientering i dessa ämnen, och underlätta för dig att söka fördjupad kunskap på egen hand.

04

”

Flera gånger har jag också avstått från att rapportera torskar till polisen trots att jag vetat om att de varit farliga eller skadliga. Delvis för att jag tyckt att det varit väldigt hotfulla situationer, och utomlands så har det verkligen känts som att det inte spelar någon roll, att man får göra vad som helst mot mig för att jag är prostituerad. [...] Efter den negativa erfarenhet jag hade har jag väl också känt att jag inte vill utsätta mig för det igen, för att det verkligen kändes förnedrande.”

TRAUMA OCH PTSD

TRAUMA OCH POTENTIELLT TRAUMA

ORDET TRAUMA BETYDER SKADA. Psykiskt trauma är ett resultat av en smärtsam eller chockartad situation som skapar så mycket stress att hjärnan blir överväldigad och inte kan hantera stressen. Människor kan hamna i olika kris- och chockreaktioner som är övergående. Vid psykiskt trauma får den drabbade någon form av negativ effekt och kan inte återhämta sig på egen hand. Inom psykologin är man numera återhållsam med att använda ordet trauma. När man inte vet om det handlar om ett trauma i dess kliniska bemärkelse kan man använda begreppet potentiellt trauma⁹.

PTSD

POSTTRAUMATISKT STRESSYNDROM eller PTSD¹⁰ är en form av stressreaktion som kan uppstå efter en skräckfylld upplevelse som innehåller verkliga eller upplevda hot mot den som drabbas. PTSD är en klinisk diagnos. En del kan känna igen sig i några av symptomen för PTSD utan att uppfylla kriterierna för diagnosen. Alla som har trauman eller potentiella trauman utvecklar inte symptom på PTSD. Det finns behandlingar som minskar PTSD-symptomen, vanligtvis traumabehandling eller annan terapi.

Vi på Pegasus råd och stöd har träffat personer som bär på olika trauman eller potentiella trauman. En del har diagnostiserad PTSD, andra kan känna igen sig i vissa kriterier för PTSD utan att ha fått diagnosen. Traumat eller det potentiella traumat kan ha orsakats av sex mot ersättning, men det kan också ha samband med andra händelser och inte ha någon koppling till sex mot ersättning.

KOMPLEX TRAUMATISERING

TRAUMA ELLER POTENTIELLT TRAUMA brukar som sagt härledas till en chockartad, skräckfylld eller dramatisk händelse. Men när en människa utsätts för upprepade eller långvariga traumatiska händelser brukar man inom psykologin prata om komplex traumatisering¹¹. När trauma orsakas av en annan människas avsiktliga handlingar brukar det också få andra konsekvenser, än om traumat orsakas av exempelvis en olycka. Komplex traumatisering är något som kan drabba personer som har sex mot ersätt-

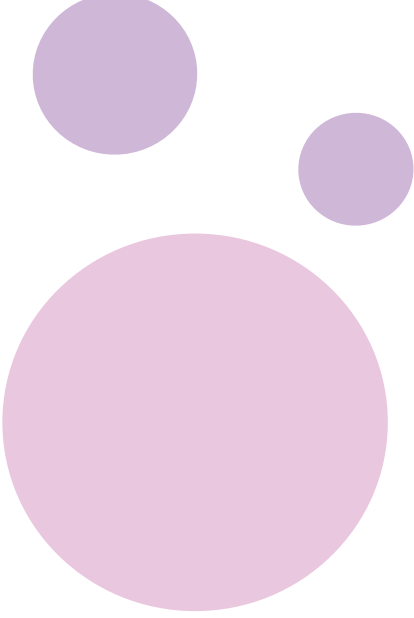
ning, och är något som vi mött i Pegasus. Personer med komplex traumatisering upplever ofta samma symptom som personer med PTSD, men vid komplex traumatisering kan det tillkomma bristande känsloreglering, stora relationssvårigheter, en ensidig negativ självbild, dissociation eller andra personlighetsförändringar. Det kan vara bra att känna till komplex traumatisering när man möter personer som har sex mot ersättning. Även om enskilda händelser eller övergrepp som personen är med om i sig inte uppfyller de kliniska kriterierna för ett trauma, kan flera stressande händelser eller övergrepp sammantaget orsaka komplex traumatisering.

Medan PTSD är en etablerad diagnos så är komplex traumatisering, eller komplex PTSD, inte är upptagen som en fristående diagnos i alla diagnossystem. För oss har begreppet ändå varit viktigt att känna till, eftersom det för en del vi har mött har varit förvirrande att ha symptom på trauma, utan att kunna härleda det till en enda traumatisk händelse. Det kan ge kontext om det finns svårigheter med tillit som påverkar vårt samarbete med personen. Som stödperson kan det också vara bra att kunna upptäcka symptom på komplex traumatisering när vi hjälper klienten att hitta rätt behandlingsalternativ med psykolog eller terapeut.

VÅLD I NÄRA RELATION OCH SEX MOT ERSÄTTNING

I DET HÄR KAPITLET GÅR VI IN PÅ hur vi har kunnat använda kunskap om våld i nära relation i vårt arbete i Pegasus. Det kan tyckas främmande att använda begrepp som "nära relation" i samband mot sex mot ersättning. I lagstiftningen beskrivs ju sexköp som en "tillfällig sexuell förbindelse". Men vi har haft nytta av kunskap om våld i nära relation i flera situationer. Bland de ungdomar vi mött har det inte varit ovanligt att sex mot ersättning sker inom ramen för en nära relation. En partner kan till exempel vara den som initierat att personen säljer sex till andra. Personen kan också få ersättning av sin partner, exempelvis i en sugardejting-situation. I de fall som den unga fått bostad eller någon form av praktiskt stöd i utbyte mot sex kan det ha varit en kompis- eller mentorrelation som gradvis sexualiserats och villkorats allt mer, så att sex blir ett explicit eller implicit krav för att den unga ska få det hen behöver.

I vårt arbete med att stötta unga som upplever våld i nära relation har det varit viktigt att ha en grundläggande förståelse för

hur det kan se ut, och vilka mekanismer som kan finnas i sådana relationer. Det hjälper oss att upptäcka utsatthet som den unga kanske inte satt ord på själv ännu. Att berätta om hur våld i nära relationer typiskt sett påverkar människor har hjälpt oss att avlasta skam och skuld. Sist men inte minst kan det hjälpa oss genom att vi känner till vilka strategier som kan vara verksamma för att lämna relationen.

För personer som tillhör minoriteter och för personer som vill fortsätta ha sex mot ersättning kan det bära emot att berätta om våldsutsatthet. Man kan till exempel vara rädd för att bekräfta stereotyper eller känna det som att man smutskastar den grupp man tillhör. Det är därför viktigt att som stödperson inte generalisera kring utsatthet, och att inte förutsätta att andra situationer än den aktuella har varit våldsamma.

SÄRSKILD UTSATTHET HOS VÅR MÅLGRUPP

BÅDE HBTQ-PERSONER OCH PERSONER som har sex mot ersättning nämns av Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) som grupper som kan bli särskilt utsatta vid våld i nära relation, ”till följd av samhällets diskriminering och marginalisering”. Att inte tas på allvar, att det våld man utsatts för inte riktigt räknas, och att uppleva att samhällets insatser inte är till för en själv är erfarenheter som vi har mött. Det finns också en utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, där familjemedlemmar utövar våld i syfte att personen ska dölja sin hbtqi-identitet.

För hbtqi-personer kan våld i nära relation kompliceras ytterligare genom den press som det kan innebära att leva i en heteronormativ omgivning, som kanske inte förmår upptäcka eller ta till sig vad som pågår. Internaliserad homo-, bi- eller

HEDERSRELATERAT VÅLD

Hedersrelaterat våld är en benämning på de mekanismer som gör att personer från ett visst socialt sammanhang, exempelvis familj, bostadsområde eller kyrka på olika sätt kontrollerar de medlemmar som inte följer sådana normer och levnadssätt som anses hedervärda enligt den rådande kulturen. Det kollektiva i våldsutövandet gör att gränsen mellan offer och förövare kan vara flytande.¹²

transfobi kan förstärka den utsattas känsla av att det man är med om är förtjänat eller ofrånkomligt. Den isolering det innebär att inte ha kommit ut, eller att ha kontakt med väldigt få andra hbtqi-personer, kan också ha en kvarhållande effekt.¹³

Även för personer som utsatts för våld i samband med sex mot ersättning är stigma en försvårande omständighet. Det finns många exempel på att personer som bryter mot sexuella normer inte tas på lika stort allvar då de sökt hjälp. För den som har för avsikt att fortsätta sälja sex kan tanken på att man uppmanas att polisanmäla göra att man avstår från att söka stöd. Det förekommer att adressböcker, telefoner och liknande beslagas av polisen för att kunna lagföra även de sexköpare som inte utfört våldshandlingen/övergreppet.

VAD ÄR VÅLD I NÄRA RELATIONER?

VÅLD I NÄRA RELATIONER INNEBÄR OFTAST att en part får makt och kontroll över en annan part. Våld i nära relationer kan utövas med beräkning eller impulsivt. Våldet kan utövas inom familjen, i en tvåsam partnerrelation, i flersamma konstellationer och inom mer svårdefinierade relationer. Vi har även stött på liknande mekanismer i grupper av kompisar, där några utsätter någon annan för sexuellt våld för att själva tjäna pengar eller för att få andra fördelar.

Man brukar prata om olika former av våld i nära relation. Ofta förekommer mer än en form, och vilka former av våld som förekommer kan också växla. I det offentliga samtalet lyfts ofta fysiskt och sexuellt våld fram. Därför är det viktigt att känna till andra former av våld, för att förstå den situation som den man möter befinner sig i. Olika former av våld kan ha liknande konsekvenser för den som utsätts. Här är några former.¹⁴

EKONOMISKT

Att till exempel inte ha tillgång till sin del av gemensamma resurser eller egna pengar eller kläder. Detta kan användas som ett utpressningsmedel.

FYSISKT

Exempelvis fysiska handlingar med eller utan tillhygge som skadar en annan person. Även hot om fysiskt våld, till exempel att någon måttar ett slag mot en

eller drämmer näven i en vägg, räknas hit. Det visar att man har makten att skada den andra personen.

HOT OM VÅLD

Hotfullhet kan riktas mot den utsatta personen, men hot kan även riktas mot husdjur, barn eller andra närstående. Hotfullheten kan handla om olika former av våld.

KÄNSLOMÄSSIGT OCH PSYKOLOGISKT

Exempelvis verbala förolämpningar, att växla mellan värme och kyla för att styra någon annans beteende, eller ”gaslighting” som är att övertyga någon om att hens minne av eller uppfattning om det som skett inte stämmer.

SEXUELLT VÅLD

Alla sexuella handlingar som ignorerar någons gränser, som inte säkerställer att samtycke finns eller ignorerar att samtycke inte finns.

SOCIAL UTSATTHET

Exempelvis förtal, att hindras att träffa andra människor och att hindras att självständigt bestämma över hur man deltar i samhällslivet. Utpressning genom hot om outning är ett maktmedel som kan användas i de flesta relationer, men om personens sexualitet eller könsidentitet är stigmatiserad ökar risken, liksom att stigma rörande sex mot ersättning kan användas på samma sätt.

UNDANHÅLLANDE AV OMSORG

Exempelvis att på grund av ålder, funktionsförmåga eller sjukdom behöva omhändertagande men endast får det om hen fogar sig i vad den våldsutövande parten vill. Unga vi träffat har lidit omsorgsbrist från vårdnadshavare, ibland kopplat till att personen är hbtqi-person.

ATT DELA MED SIG AV TRAUMA

Att prata om trauma kan göra att man vill dela med sig av berättelser om traumatiska händelser. Tänk på att det kan vara jobbigt för kollegor att höra. Fundera på om detta är rätt tillfälle för avlastning. Om en traumaberättelse tillför något till samtalet - be om lov först, och undvik att gå in på detaljer så långt det är möjligt.

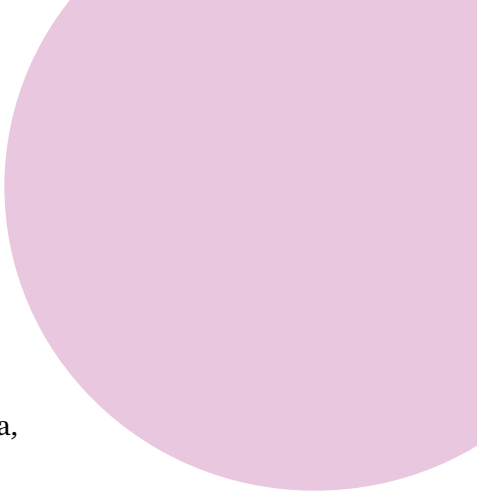

NORMALISERINGSPROCESSEN

NORMALISERINGSPROCESSEN INNEBÄR att en person som utsätts för våld börjar betrakta våldet som något naturligt, förväntat eller ofrånkomligt. Normalisering sker då våldet eller det gränsöverskridande beteendet gradvis förvärras. Den som utsätter en annan person växlar mellan värme och våld, vilket håller kvar den som utsätts i relationen, ofta med ett hopp att få upprättelse och att uppleva den fina aspekten av relationen igen. Normaliseringsprocessen kan förklara varför en person stannar i den situation där hen utsätts för våld, även om våldet under andra omständigheter hade väckt starka känslor och inte hade accepterats av samma person. Den som utsätts kanske utvecklar sätt att förklara varför man blir utsatt, förminskar betydelsen av våldet eller döljer utsattheten för sin omgivning. Den som blir utsatt kan komma att utveckla olika "säkerhetsstrategier" eller "motståndsstrategier", som gör att personen ser sig själv som motståndskraftig istället för utsatt. Ibland kan sådana strategier bidra till att situationen blir mer permanent, då de rättfärdigar en situation som inte egentligen förändras. Den som utsätter någon för våld utvecklar förklaringsmodeller som rättfärdigar våldet. Den som utsätts accepterar ofta dessa förklaringsmodeller i större och större utsträckning, och försätts ofta i situationer där hen inte har möjlighet att stå upp för sig själv, vilket urholkar självkänslan. Begreppet är hämtat från forskning om mäns våld mot kvinnor¹⁵ men kan användas i samband med våld i samkönade relationer.

Kunskap om hur normaliseringsprocesser kan se ut har varit viktig i vårt arbete. Att berätta för en ung person att det finns ett forskningsbaserat begrepp som beskriver situationen och att hen inte är ensam kan vara en lättnad för den unga och avlasta känslor av skam. Kunskapen kan hjälpa oss som stödpersoner att förstå att det ofta tar tid att bryta upp från en destruktiv relation. Det är också bra att känna till verktyg som kan hjälpa för att bryta normalisering i en destruktiv situation eller relation.

Strukturellt våld kan vara aktuellt när vi pratar om normaliseringsprocessen. Om någon exempelvis förväntar sig att bli osynliggjord eller kallad fula saker utifrån sin sexualitet eller könsidentitet, kan det bli svårare att se när man blir utsatt för kränkningar, diskriminering eller hatbrott, och hur det påverkar ens psykiska hälsa. Det kan också leda till internaliserat förtryck eller stigma, i form

av homo-, trans- eller bifobi. Det som har hänt en själv, eller som man vet har hänt andra hbtqi-personer, kan påverka vad man accepterar i framtiden. ”Det är normalt för mig”, är något vi ofta har fått höra. Den typen av tankesätt kan vara ett viktigt försvar för den unga, och ett sätt att kunna hantera svåra situationer. Men som stödperson är det viktigt att lyfta att dessa händelser inte är okej, och inget som någon ska behöva stå ut med. Det kan kombineras med identitetsstärkande arbete – att tillsammans reflektera över hur en hbtqi-identitet kan vara något positivt.

Den som utsatts för våld i nära relation kan skämmas för att ha blivit utsatt och känna att man inte är värd bättre behandling och att man själv har orsakat det som hänt. Detta kan kallas för internaliserat förtryck – bemötandet man får från en närstående blir del av ens självbild. Det kan vara en anledning till att situationen är svår att lämna.

Även om grooming är ett brott där vuxna utsätter barn förekommer liknande beteenden mellan personer som är närmare varandra i ålder. Både personer under och över 18 år kan vara med om att andra inte respekterar ens gränser och använder manipulation och utpressning för att förflytta gränser. Läs om grooming under rubrik ”Liten ordlista om sex mot ersättning”.

Förutom yttre omständigheter som ekonomi eller bostadsbrist hålls den som utsätts för våld ofta kvar i relationen genom olika känslor. En konsekvens av den utsatta situationen är att de olika känslorna blandas samman och kan bli svåra att separera från varandra. Det kan göra bandet till den som utsätter väldigt starkt och kallas ”det traumatiska bandet”¹⁶. Kärlek, rädsla, medlidande med den som utsätter, hat, skuld, hopp om förändring, beroende, skam och internalisering är känslor som kan blandas ihop. Ibland kan resultatet bli ångest och orkeslöshet. Som stödperson är det bra att känna till att många som utsätts för våld i nära relationer känner flera av känslorna ovan. Det kan vara bra att uppmuntra till att separera ut och titta på känslorna en i taget, att ha tålamod med den processen, och att erbjuda ovillkorligt stöd.

PROCESSEN ATT LÄMNA

PROCESSEN ATT LÄMNA KALLAS "exitprocessen"¹⁶ och har tre faser: att bryta upp rent fysiskt (fas 1), att bli känslomässigt fri (2) och att förstå vad som har hänt (3). Man kan befinna sig i flera faser samtidigt. Att bli känslomässigt fri handlar om att lösa upp det traumatiska bandet och slutfasen beskrivs som att den som är utsatt inte har några känslor kvar, varken positiva eller negativa, för förövaren. Att förstå vad som har hänt kan handla om att få en sammanhängande bild av ett förlopp eller att lägga skulden på den skyldiga: förövaren. I fas 2 och 3 är samtal viktiga verktyg medan riskbedömning och praktiskt stöd kan vara viktigare i fas 1.

SEXUELLA ÖVERGREPP OCH VÅLDTÄKT

Sexuella övergrepp är alla sexuella handlingar som sker utan samtycke. Olika personer reagerar olika efter att ha utsatts för ett övergrepp eller en våldtäkt. För en del tar det lång tid att ta till sig vad som har hänt, medan andra påverkas direkt. Det kan påverka relationen till den egna kroppen och sexualiteten i olika hög grad, liksom tillit och attraktionsmönster till andra på olika sätt. För många är det en traumatiserande händelse, medan det inte är det för andra på samma sätt. Som stödperson är det viktigt att komma ihåg att det som hänt är lika allvarligt oavsett vilka effekter eller känslor den stödsökande upplever.

När sexuella övergrepp sker i en hbtqi-kontext, eller i samband med sex mot ersättning, kan det finnas extra lager av osynliggörande, skam och normativitet liksom vid våld i nära relation. Det kan vara normer där heterosexuellt sex och sex som bygger på kärlek är "fint" medan sex som faller utanför de normerna räknas som "fult". Det kan bidra till att den som utsatts lämnas med en känsla att man får räkna med att utsättas för övergrepp om man avviker från normen. Det kan också vara svårt att känna igen andra övergrepp än anal eller vaginal våldtäkt, eftersom penetration ingår i den allmänna föreställningen om vad våldtäkt är. Men våldtäkt kan se ut på många olika sätt.

Om någon utsatts för våldtäkt eller sexuellt tvång så är det viktigt att personen erbjuds att få träffa vårdpersonal med specialistkompetens, och även göra spårsäkring som kan användas vid polisanmälan.

VAR DET ETT ÖVERGREPP?

EN DEL AV ETT TRAUMAMEDVETET arbetssätt är att arbeta med utgångspunkten att många har varit med om traumatiserande händelser. (Läs mer om vad traumamedvetet arbetssätt är på sidan 66). Huruvida något kan definieras som ett övergrepp eller inte, är sällan den viktigaste utgångspunkten för ett samtal. Många som har utsatts för övergrepp är till en början inte säkra på att det är vad som skett. Att som stödperson i ett tidigt skede använda begreppet övergrepp kan då orsaka förvirring, chock eller motstånd hos den som är utsatt. Att komma fram till om något var ett övergrepp eller inte, kan vara en process som behöver tid.

Det är också viktigt att komma ihåg att det är möjligt att ha negativa erfarenheter av sexuella situationer som påverkar måendet, även om man inte tänker på det som hänt som ett övergrepp. Den viktiga frågeställningen är om något är ett trauma, ett potentiellt trauma eller påverkar måendet negativt på något sätt. Alla erfarenheter som påverkar måendet är lika viktiga att fånga upp i stödarbetet. Först då kan frågor om vad negativa erfarenheten innebär för personen, hur den kan kategoriseras och kanske anmälas, tas omhand i samtalet.

Meningarna går isär om det i sig är skadligt att vara med om sexuella handlingar som man har liten eller ingen lust till, som fallet kan vara vid sex mot ersättning. En del menar att det alltid är skadligt, medan andra menar att det är just överskridande av samtycke som kännetecknar övergrepp och är skadligt, men att bra-känsla som utmärker ömsesidighet inte alltid är nödvändig. Att utforska vad den unga känner, tänker och tycker kring detta kan vara en del i att arbeta stödjande, med fokus på mående och eventuella tecken på trauma.

SÖK KUNSKAP!

Ställ en klocka på tio minuter. Välj sedan ut ett begrepp var från det avsnitt som ni vill ha mer kunskap om. Sök på nätet och berätta sedan för varandra om ni hittat några bra resurser eller ny kunskap.

KUNSKAPSINVENTERING:

- › Hur ser kunskapen ut i er organisation kring:
  - › Våld i ungas parrelationer
  - › Familjevåld
  - › Hedersrelaterat våld och förtryck
  - › Sexuellt våld
  - › Hbtqi-perspektivet på dessa olika kunskapsområden
  - › Har ni i er organisation någon som kan mer om våldsutsatthet? Har den personen roll som expert - officiellt eller inofficiellt? Är personen själv bekväm med den rollen? Kommer hens kunskap arbetsplatsen till del?
  - › Har ni på er arbetsplats gått någon utbildning gällande våld?
  - › Tecken på trauma kan ofta förväxlas med andra typer av symptom. Hur går ni tillväga för att upptäcka erfarenhet av trauma? Hur gör ni om ni ser sådana tecken?

PYS:

- › Att arbeta med våldsutsatthet kan kännas utmanande. Vi kommer att belysa temat längre fram. Men om ni vill kan ni ta en runda redan nu, så att alla får pysa lite känslor kring hur man känner inför att möta ungdomar utsatta för våld.

VET NI VAR NI SKULLE VÄNDA ER OM EN UNG PERSON VAR I BEHOV AV:

- › Skyddat boende
- › Omvårdnad i samband med våldtäkt
- › Traumabehandling efter våldsutsatthet
- › Skulle det göra någon skillnad om den unga personen var transperson eller cisperson? Om personen var tjej, kille eller ickebinär?

Glöm inte att dokumentera er diskussion, särskilt de avrundande frågorna: Vad vill ni börja med, sluta med, fortsätta med, lära er mer om, och vilken kunskap har ni redan idag?

PERSPEKTIV & UTGÅNGS- PUNKTER

I det här kapitlet beskriver vi vårt arbetssätt. Även om du som läser har ett uppdrag som ser annorlunda ut än vårt, hoppas vi att det kan inspirera i ditt arbete.

05

”

Jag tycker det är jätteviktigt att en behandlar personen som en person & inte bara utefter dens erfarenheter. Just när det kommer till sex mot ersättning är det också otroligt viktigt att inte anta hur deras upplevelser varit. Vi har alla väldigt olika bakgrunder och väldigt olika upplevelser, att utgå från att en reagerat på ett visst sätt är därför inte rätt väg att gå.”

TRAUMAMEDVETET ARBETSSÄTT

TRAUMAMEDVETET ARBETSSÄTT ÄR INTE inriktat på behandling av individers trauma, utan är ett förhållningssätt för att främja tillgänglighet för den stödsökande. Med det perspektivet utgår vi ifrån kunskapen att många människor har upplevt trauma. Vi behöver därför regelmässigt screena de personer vi möter för tecken på trauma. Vi vet att trauma kan påverka självbild såväl som relationer och tillit till andra och därför utvecklar vi arbetssätt som i minsta möjliga grad är återtraumatiserande, oavsett om vi upptäcker tecken på trauma eller inte.

Återtraumatisering är en situation där en traumatiserad person är med om nya situationer som påminner om tidigare trauma. Återtraumatisering kopplas ibland samman med att någon som varit med om en viss händelse söker sig till liknande situationer, för att kanske försöka få kontroll eller för att få en begriplighet i det som hänt. Men återtraumatisering kan också ske i vård- eller stödsituationer. Det kan bidra till fördjupad ohälsa och en minskad förmåga att ta till sig stöd eller behandling.

FAKTORER SOM KAN VARA ÅTERTRAUMATISERANDE INOM VÅRD OCH OMSORG ÄR: ¹⁸

- › att ständigt behöva upprepa sin traumaberättelse
- › att bli fråntagen självbestämmande - att någon vidtar åtgärder åt, snarare än tillsammans med
- › att inte bli trodd eller tagen på allvar
- › att inte få ge feedback gällande det stöd man får
- › att behandlare eller annan vård-/omsorgspersonal sviker ens tillit
- › att bli etiketterad (som till exempel offer, prostituerad) istället för sedd som en komplex människa
  - › negativt, förminskande eller straffande språkbruk.

HUR GÖR VI FÖR ATT UNDVIKA ÅTERTRAUMATISERING? FEM PRINCIPER I TRAUMAMEDVETEN OMSORG ÄR:¹⁹

- › trygghet
- › pålitlighet
- › valmöjligheter
- › empowerment
- › samarbete

I avsnittet "Relationsbyggande och stärkande arbete", s 78 berättar vi hur vi tillämpar dessa principer i praktiken. I avsnittet "Att samtala om potentiellt traumatiserande händelser" kan du läsa mer om hur det går att prata om traumatiserande händelser.

TRAUMAMEDVETENHET I ARBETSMILJÖN

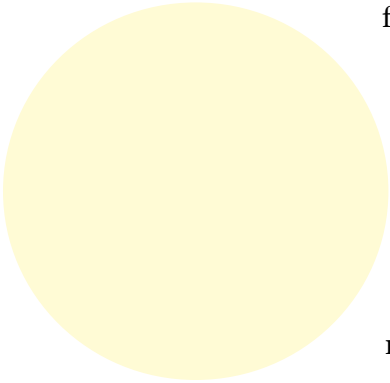
MED ETT TRAUMAMEDVETET SYNSÄTT är vi medvetna om att även personal kan ha trauma med sig i bagaget, och att vi behöver organisera arbetet på ett sätt som är tryggt och säkert för såväl personal som stödsökande. Vi har även rutiner för att motverka sekundärtrauma och empatitrötthet.

SEKUNDÄR TRAUMATISK STRESS (STS)

Kan uppstå hos den som tar emot en berättelse om en traumatisk händelse, eller själv blir vittne till den. STS kallas också sekundärtrauma och vikarierande trauma. Symptomen kan likna PTSD-symptom med bland annat påträngande minnen och att bli spänd och stressad.

EMPATITRÖTTHET (COMPASSION FATIGUE)

Innebär att en stödpersons empatiska engagemang övergår i emotionell utmattning eller trötthet. Engagemanget minskar och det blir allt svårare att känna empati för dem man möter i arbetet. Även empati i privata relationer kan påverkas. En tendens att förminska, misstro eller bortförklara klienters svårigheter kan växa fram.²⁰ Såväl empatitrötthet som STS kan bli en konsekvens av att ha fått ta emot många tunga berättelser, eller bevittna svåra situationer utan att själv ha fått det stöd som behövs. Att få dela med sig av de berättelser man själv har tagit emot, och att bli speglad i sitt arbete så att man får känna stolthet och se att man gör skillnad, kan ha en skyddande effekt.

Inom Pegasus råd och stöd har all personal regelbunden handledning. Det finns därutöver rutiner för att få ventilerat klient-samtal med varandra. Ventileringen sker på bestämda tider, för att även den som tar emot tunga berättelser från sina kollegor ska vara förberedda på det, och ha möjlighet till återhämtning efteråt. Vi har även möjlighet att ventilerat samtal med en kollega direkt i anslutning till samtalet, men ber alltid om lov och säkerställer att kollegan har utrymme för det. Om så inte är fallet frågar vi en annan kollega eller ber att få ett akut samtal med chef eller handledare. Vår arbetsgivare underlättar även vår möjlighet att gå i egenterapi.

UTGÅ FRÅN INDIVIDENS SITUATION OCH MOTIV

NÅGOT AV DET VIKTIGASTE FÖR ATT KUNNA erbjuda stöd är att tillsammans med personen titta på de skäl hen har till att ha sex mot ersättning. Det är viktigt för att du som professionell har en förståelse för just den här personens situation, önskemål, motiv och förutsättningar.

”Under perioden jag sålde sex gick jag den fjärde terminen. Mannen skrev till mig på Grindr som jag precis skaffat och han frågade först om jag ville ge honom en massage. Men jag hade ont om tid och han bodde rätt långt bort. Han erbjöd först 800 kr, men som sagt hade jag egentligen inte tid, han ökade upp till 1600 kr och då kände jag att jag inte kunde rättfärdiga att inte göra det. Jag var inte i någon ocker-situation direkt men vilken student behöver inte pengar.”

Hur motiven till att sälja sex förändrats över tid kan också vara viktigt att utforska för att kunna erbjuda relevant stöd. Om stödet utgår från stödpersonens föreställning om vad som behövs, istället för vad personen önskar, riskerar det att bli irrelevant eller kränkande. I vårt arbete har utforskandet av motiv och situation varit grunden för att försöka lära känna personen vi möter.

På det sättet kan vi sträva efter att:

- › bemöta på ett respektfullt sätt
- › skilja på privata känslor/åsikter och den professionell relationen
- › ringa in salutogena (hälsöfrämjande) faktorer
- › riskbedöma fysisk och psykisk ohälsa eller utsatthet
- › medverka och motivera till förändringar som förebygger ohälsa (harm reduction)
- › förstå situationen på djupet och erbjuda den hjälp som gör faktisk skillnad

I mötet med företeelser som är belagda med stigma och tabu och som väcker starka känslor kan det hända att man som yrkesverksam blir låst i ett visst perspektiv på fenomenet. Man kan också bli svartvit i sin analys vilket sällan främjar att man gör ett bra jobb. Ett sätt att motverka det är att möta den unga personen med nyfikenhet. Ett annat är att på förhand ha definierat några områden som man vill undersöka, för att förstå den unga personens situation.

VIKTIGA ASPEKTER ATT UTFORSKA I SAMTAL

Nedan beskriver vi olika aspekter som vi brukar undersöka tillsammans med den som vänt sig till oss. Vissa av dem är nyttiga vid riskbedömning. Det är särskilt viktigt när personen är minderårig, mår dåligt och när det finns tecken på hot eller annan utsatthet. Vi har formulerat dessa aspekter som ett antal skalor, i rent pedagogiskt syfte. Verkligheten är mer komplex och man kan befina sig på olika ställen på skalorna samtidigt. Många personer vi möter rör sig mellan olika platser på skalorna. Detta är inte ett uttömmande eller vetenskapligt testat verktyg. Det är inte heller alltid relevant att prata om alla aspekter. Denna modell är snarare något att utgå ifrån, som du kan vidareutveckla baserat på dina egna erfarenheter och i dialog med den person som du har framför dig. Vi hoppas att den här förenklade beskrivningen kan

”

Jag ser solklart i efterhand att Stockholm var livsviktigt för mig då. Jag hade en otroligt otrygg hemsituation med mina föräldrar hemma och behövde komma hemifrån. När jag åkte till Stockholm passade jag också på att åka dit med kompisar och gå på museum och queerklubbar, träffa jämnåriga tjejer, shoppa. Stockholm var mitt ställe. Men jag hade aldrig haft råd att åka dit åtminstone en gång per vecka. Aldrig. Men om jag hade haft råd hade jag sannolikt inte träffat honom, då hade jag kanske kanske träffat någon jämnårig tjej istället. Men nu var det som det var.”

hjälpa dig att utforska olika utgångspunkter som finns i olika stödkontakter, och att du kan skapa en modell för samtal och riskanalys som passar dig.

EGET INITIATIV – TVÅNG

En del upplever sex mot ersättning som något man valt att göra på eget initiativ. Andra upplever tvång kopplat till sex mot ersättning. Många har beskrivit sina upplevelser som någonstans på skalan mellan dessa två poler. Tvång kan se ut på olika sätt. Det kan vara att någon fysiskt tvingar en, det kan vara en situation som man inte kan ta sig ur eller det kan vara omständigheterna som tvingar en. Det kan också handla om att utsättas för hot och utpressning.

Tvång kan uppstå i en situation som man ger sig in i på eget initiativ. Eller så har man först haft sex mot ersättning genom tvång, men har gradvis tagit mer kontroll själv, vilket kan upplevas som befriande och stärkande. Vissa möten kanske sker på eget initiativ och andra möten tvingas man till. Det kan vara att man både känner att det är ett val och tvång samtidigt. Beroende på vad som menas med tvång i den specifika kontakten kan olika önskemål och behov finnas.

PLANERAT – IMPULSIVT

En del personer som vi mött beskriver sina erfarenheter av sex mot ersättning som något som skett spontant, impulsivt eller oplanerat. Det kan då handla om att man, utan att ha funderat på det innan, tar emot pengar efter ett sexuellt möte, eller att man får frågan av någon och bestämmer sig att testa i stunden. Det kan också handla om att känna att man inte kan stå emot en impuls att kontakta sexköpare, fast man egentligen inte vill sälja sex. Här kan det handla om ett inre tvång. På andra sidan av skalan finns de som noga tänkt igenom sitt tillvägagångssätt, vilka typer av tjänster man vill erbjuda, säkerhetsaspekter, prissättning etc. Man har kanske tagit kontakt med andra som har sex mot ersättning för att undersöka vanliga tillvägagångssätt, och vad som kan vara viktigt att tänka på. Ytterligare andra har länge tänkt på att sälja sex men inte gjort det i praktiken. Det kan handla om ett behov av att försöka ta sig ur en ohållbar situation genom att tänka på det som för personen är ”yttersta utvägar”, eller att det känns spännande att föreställa sig hur det skulle vara.

Att prata om den här aspekten kan ge en bild av hurvida en person är riskmedveten och benägen att ta hand om sin egen säkerhet eller inte. Det kan också visa på hur mycket egenmakt som finns i situationen, och hur att sälja sex hänger ihop – eller inte hänger ihop – med i livet i stort – exempelvis framtidsplaner, ekonomi och sociala nätverk.

DESTRUKTIVT – HANDLINGSUTRYMME

För en del personer som vi mött i vår stödverksamhet har sex mot ersättning en aspekt av ett självdestruktivt beteende. En del beskriver det som ett sätt att skada sig själv eller att döva outhärdliga känslor av självhat och ångest. I vissa fall har personen självt haft uppfattningen att sex mot ersättning är destruktivt redan när samtalskontakten inleds. I andra fall har personen kommit fram till detta i samtal med oss. Att sälja sex kan uppfattas som att ha gått över, eller låtit andra gå över, sina gränser, vilket kan vara traumatiserande i sig.

Andra beskriver att sälja sex som ett val som ökar handlingsutrymme och livskvalitet. Man kan ha upplevt sig exkluderad från den reguljära arbetsmarknaden, utifrån exempelvis rasism eller normer kring funktionsuppsättning. Att sälja sex kan då upplevas som ett sätt att ta kontroll över sin ekonomi och hur man tjänar pengar. Att ha sex mot ersättning kan också upplevas som ett sätt att stärka sig själv och sin identitet. Det som uppfattas som jobbigt kan då vara det stigma och de normer som finns kring sex mot ersättning i omvärlden. Vissa jämför det med vanliga arbeten och att de flesta jobb har bra och dåliga sidor. De flesta unga vi har mött ser inte sex mot ersättning som antingen helt destruktivt eller helt konstruktivt utan befinner sig någonstans däremellan, eller kan se situationen från fler perspektiv samtidigt.

TRANSAKTIONELLT – RELATIONELLT

Sexköpslagen tar sikte på en transaktionell situation genom formuleringen ”skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning”. Många föreställer sig också sex mot ersättning som en situation där relationen mellan den som ger ersättning och den som får ersättning är väldigt begränsad till själva transaktionen: sex mot ersättning. Ett utbyte som främst är transaktionellt kännetecknas ofta av tydlighet kring vad som erbjuds

och hur ersättningen ska se ut. Det finns begränsad eller ingen förväntan från någon av parterna att träffas igen eller att umgås.

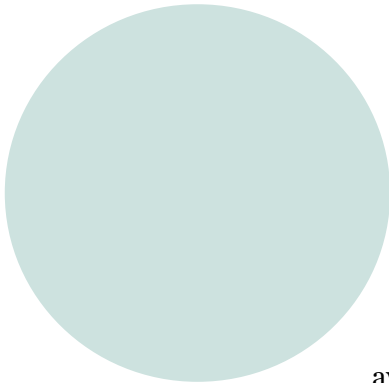
I andra situationer kommer relationen först, och ersättningen introduceras gradvis. Ibland kommer ersättningen från partnern och ibland förmedlar partnern kontakten till köpare. När vi har kommit i kontakt med sådana situationer har utpressning och våld i nära relation ofta funnits med i bilden. I andra fall kan ersättningen och/eller förväntningen på sex finnas men vara underförstådd. Exempelvis i sugardejtingsituationer, eller då någon erbjuder boende utan uttalat krav på ersättning. I en transaktionell kontext kan en relation med den som ger ersättning uppstå över tid. Att ha några fasta ”bra kunder” rekommenderas ofta som en säkerhetsstrategi bland personer som vill sälja sex under en längre tid.

Olika situationer kan kallas samma sak trots att de har olika stor betoning på relation eller transaktion. ”Sugardejting”, till exempel, kan vara helt relationellt betonad för någon, medan någon annan använder sugardejtingsidor för att lägga ut annonser för att sälja sex på ett rent transaktionellt sätt. Sugardejting blir då mer en etikett som inte egentligen gör situationen särskilt relationell. I transaktionellt sexsäljande kan däremot en föreställning om relation vara en del av priset. Att erbjuda ”the girlfriend/boyfriend experience” är ett exempel på det.

Att förstå i vilken grad situation präglas av relation/transaktion kan vara viktigt för att förstå vilken grad och vilken typ av utsatthet eller kontroll som finns för den som får ersättning för sex.

NÅGOT JAG ÄR – NÅGOT JAG GÖR

För en del personer som säljer sex kan det höra ihop med ens identitet. Att identifiera sig med att sälja sex kan både bidra positivt och negativt till självbilden. Man kanske ser sig som sexarbetare med yrkesstolthet, eller som en person som har erfarenhet av att utnyttjas i prostitution men överlevt. Man kanske tar del av ett community med andra som har liknande erfarenheter eller identitet. För en del är erfarenheten av att sälja sex kopplad till en negativ självbild präglad av skam och värdelöshetskänslor. Där kan det finnas ett värde att försöka se erfarenheterna som något man har varit med om eller blivit utsatt för, snarare än något man är.

Andra identifierar sig inte med att sälja sex – det är något man gör, eller har gjort, och inte något man är. Det kan finnas ett behov att skapa en identitet som är frikopplad från den erfarenheten för att man ska kunna bygga sig den framtid man vill ha. Detta kan förändras för en och samma person, och vara olika i olika perioder. Huruvida en person identifierar sig med sina erfarenheter av att sälja sex, och hur det påverkar det egna måendet och känsla av sammanhang och kontroll över sitt liv kan vara viktigt att ta reda på för att kunna ge rätt stöd.

UTSATTHET – SOCIAL/MATERIELL TRYGGHET

Om klienten upplever utsatthet är det viktigt att ta reda på om utsattheten är kopplad till sex mot ersättning, och i så fall på vilket sätt. Det kan vara utsatthet i mötet med köpare eller kopplat till stigma av att sälja sex. Utsattheten kan också beröra andra delar av livet. Vi har mött personer som upplevt utsatthet för att föräldrarna är hbtqi-fobiska, på grund av ensamhet eller ohälsa, utan kunskap om var det finns tillgång till stöd eller vård. För att ge så bra stöd som möjligt är det viktigt att ta reda på den specifika utsattheten. Med vårt salutogena perspektiv försöker vi alltid ringa in vad eller vilka i personens liv som kan bidra till trygghet. Kanske finns det personer som alltid ställer upp, släktingar som går att lita på, ett fast jobb eller en trygg bostadssituation.

SALUTOGENT PERSPEKTIV ²¹

Ett salutogent perspektiv innebär ett fokus på det som skapar hälsa och välmående hos en person, istället för att fokusera på sjukdom eller brist – patogenes. Begreppet myntades av Antonovsky som även är upphovsman till begreppet Kasam- känsla av sammanhang och kontroll – som enligt honom är en viktig faktor för psykisk hälsa.

”

Jag var väldigt suicidal och försökte ta mitt liv. I den vevan blev jag hemlös och fick flytta in med en främling jag mött på pride ett par veckor tidigare. Jag bodde i hennes garderob i ett år, och sökte hjälp från socialtjänsten och psykiatrin i den nya staden, där jag aldrig varit innan. Jag fick väldigt fin hjälp från kommunen där, trots att det var en stad jag aldrig varit i. Jag fick en lägenhet i ett stödboende, och besök flera gånger om dagen från enbart kvinnlig personal. För första gången fick jag hjälp att ta hand om mig själv, och jag behövde det desperat. Jag fick en jättefin socialsekreterare, som inte räknade pengarna från sina träffar som inkomst när hon räknade ut mitt försörjningsstöd, och jag fick ett personligt ombud som hjälpte mig förstå och sätta gränser mot både vård och andra myndigheter - jag hade fått ta hand om mig själv fram tills dess, och det var fantastiskt att inse att det fanns väldigt grundläggande saker som jag hade rätt till. Jag hade aldrig reflekterat över att jag hade rätt till en grundlig utredning av min psykiska hälsa, exempelvis. Jag hade aldrig reflekterat över att jag hade rätt till hjälp att hålla min lägenhet städad, eller att jag kunde få mediciner och hjälp att hålla koll så att jag inte glömde bort att ta dem. Det gjorde jättestor skillnad för att jag skulle få ett mer funktionellt liv.”

VILL SLUTA HA SEX MOT ERSÄTTNING

- VILL MEN KAN INTE SLUTA - VILL FORTSÄTTA

En viktig aspekt vid stöd och för att möta olika personers individuella förutsättningar är att ha en förståelse för om personen vill ha sex mot ersättning eller inte och om hen har möjlighet att förändra sin situation. Det kan se olika ut för olika personer och även förändras över tid för en och samma person. En del personer som säljer sex vill fortsätta göra det, men kanske önskar stöd i andra delar av sitt liv. När personer som vill fortsätta ha sex mot ersättning har kontaktat Pegasus kan det till exempel vara för att man vill prata om svårigheter som inte är kopplade till sex mot ersättning, utan att behöva dölja den delen av livet för sin samtalskontakt. Man kanske funderar på att berätta för vänner och familj om sin situation, vill veta vad som gäller vid hiv/STI-testning, eller hur lagstiftningen ser ut. Andra personer har en önskan om att sluta och har planer för det utan att ha praktiska hinder för att sluta sälja sex, men kanske ändå vill prata om sina erfarenheter, om olika praktiska funderingar eller helt andra aspekter av sitt liv. En del personer som säljer sex kan ha en önskan om att sluta men har inte möjlighet att sluta. Att sluta ha sex mot ersättning är för de flesta en lång process som innebär olika utmaningar. Ofta har sex mot ersättning en viktig funktion i livet, vare sig det handlar om försörjning eller att dämpa ångest. Ibland finns ett yttre tvång som gör det svårt att sluta, till exempel där köparen hotar att outa personen för närstående, både att hen har sålt sex och att hen är hbtqi-person.

En viktig faktor för att inte kunna sluta är ekonomiska aspekter, att man helt enkelt inte har möjlighet till en annan typ av försörjning. Att exempelvis få försörjningsstöd kan försvåras genom att ens inkomster från att sälja sex räknas med i bedömningen, vilket gör att man inte har råd att sluta sälja sex. Ytterligare andra aspekter som gör att man inte kan sluta kan vara känslomässiga aspekter, exempelvis att man har en relation till den som köper sex eller till den personen som förmedlar köpare åt en (till exempel en partner eller en familjemedlem). Att sälja sex kan vara ett sätt att hantera ångest och kan därför vara svårt att förändra eller sluta med. Sex mot ersättning kan också vara ett sätt att bli bekräftad i till exempel sin könsidentitet och att bli sedd som den man är.

MOTIVATIONAL INTERVIEWING- MI

MI (MOTIVATIONAL INTERVIEWING, motiverande samtal) är en samtalsmetod som syftar till att stödja förändring i en för personen positiv och önskad riktning. MI utgår från att individen har den bästa kunskapen om sin egen situation och vad som är livsbejakande för hen. Samtalsledarens funktion är att stödja eventuell förändring utifrån individens önskan, och synliggöra och stärka individens egen motivation.

Grundläggande för MI är att lyssna empatiskt och reflekterande och att stärka personens tro på sin egen förmåga. Vanliga verktyg i MI är öppna frågor, att bekräfta personen och hans förmåga och känslor, att reflektera kring det personen berättar och att sammanfatta.

AMBIVALENSUTFORSKANDE

I SAMBAND MED FÖRÄNDRING finns ofta ambivalens: motstridiga känslor och villrådighet. Det finns fördelar med den situation man vill förändra, medan den situation som man vill röra sig mot är okänd. Den kan vara svår att föreställa sig eller kännas otrygg. En del i MI är att utforska ambivalens, för att se vad som talar för och emot både nuvarande situation och eventuell förändring. Samtalsledaren argumenterar inte, utan undersöker tillsammans med personen hans tankar och känslor. Ibland används en metod som kallas ambivalenskorset.

Ibland kanske det inte finns ett givet svar på vad personen önskar, men genom att man undersöker ambivalens tillsammans kan personen lättare se hur olika förutsättningar och möjligheter ser ut. Hen kan få en tydligare förståelse av sina känslor och tankar, och vad som påverkar att hen tänker eller känner som hen gör. Att synliggöra att ambivalens är vanligt, att det sällan är svart eller vitt och att en och samma person kan känna eller tänka olika saker om sina erfarenheter eller önskemål är också viktigt att synliggöra.

RELATIONSBYGGANDE OCH STÄRKANDE ARBETE

FÖR ATT KOMPLETTERA MI HAR VI arbetat fram ett relationsbyggande och stärkande arbetssätt. När vi ber unga att utforska tankar, känslor och beteenden i samtal är det viktigt att vi som tar emot berättelserna är närvarande som personer, att vi visar att vi bryr oss, samt att vi vågar dela med oss av våra egna tankar och känslor när vi tror att det kan gagna samtalet och relationen. Vi strävar efter att vara förutsägbara, trygga och att våra gränser och arbetssätt är tydliga och välkända för den unga personen.

STRATEGIER FÖR ATT STÄRKA GRÄNSER OCH SJÄLVKÄNNEDOM

DEN UNGAS RÄTT TILL SAMTYCKE och gränssättning är centrala för vårt relationsbyggande. Vi arbetar för att den unga ska kunna sätta gränser och välja när hen vill ge sitt samtycke, även i samtalen med oss kuratorer. Det kan handla om att vi ber om tillåtelse att uttrycka våra tankar i ett samtal, eller att vi understryker klientens bestämmanderätt om vi föreslår någon specifik typ av insats. Många unga vi möter har varit med om gränsöverskridande beteende från andra. Det kan göra det svårt att känna sina egna känslor och lita på sin inre kompass om vad som är rätt och fel för en själv. Utifrån den kunskapen är det viktigt för oss att respektera den ungas perspektiv och känslor. Om den unga inte riktigt vet vad hen känner eller tänker, ber vi om lov att få spegla genom ”gissningar” eller att ”tänka högt”. Vi ber klienten rätta oss om vi har missförstått någonting eller har sagt något olämpligt, och visar uppskattning när hen säger ifrån och därmed har kontakt med sina gränser. Vi understryker att vi också lär oss från våra klienter.

Ibland förekommer det att vi som professionella har en annan teori än den unga om något som hen har varit med om. När vi tror att våra perspektiv kan tillföra något ber vi alltid om lov att få dela med oss av våra tankar. Vi kan beskriva mekanismer eller erfarenheter som vi vet kan förekomma i en situation som liknar den ungas, men återknyter till klientens tolkningsföreträdare genom att fråga hur det har varit för hen. På så sätt hoppas vi kunna stärka den ungas kontakt med egna känslor och tankar, förutom förmågan till gränssättning.

Genom våra samtal strävar vi efter att stärka den ungas tilltro till sin egen förmåga och värde. Vi uppmärksammar förändringar som den unga har skapat, och firar framgångar. Vi har ett salutogent perspektiv, där vi strävar efter att fokusera på den unga personens friskfaktorer och styrkor. Det är ett logiskt förhållningssätt både utifrån vårt uppdrag men också begränsningar i vår kompetens. I den mån någon behöver behandlande insatser för ohälsa hänvisar vi vidare till dem som är kvalificerade för det. Arbetet som vi gör med att stärka självkännet och hälsa kan vara ett viktigt trappsteg för att orka ta till sig mer omfattande behandling, om det behövs.

EMPOWERMENT OCH PSYKOEDUKATION

”EMPOWERMENT” ELLER ”EGENMAKT” handlar om att få verktyg att själv ha makt över sitt liv och sin situation. En viktig aspekt av empowerment är att känna till sina rättigheter. Som stödpersoner är det en viktig uppgift att känna till och kunna förmedla vilka rättigheter våra stödsökande har: som barn/ungdom, som hbtqi-person och som person som har sex mot ersättning. Vi behöver själva vara pålästa kring aktuell lagstiftning och rättspraxis, och även hålla kontakt med personer, professioner och organisationer på fältet, för att få en uppfattning om hur dessa rättigheter kommer unga till godo i verkligheten.

Att känna till sina rättigheter betyder inte alltid att man kan tillgodogöra sig dem. En viktig princip i det sociala arbetet är att ”göra tillsammans”, d.v.s. att vi ska vara ett stöd och tillsammans med den unga arbeta mot hens mål, utan att ta över ansvar eller ”göra åt” personen. Att förmedla rättigheter såväl som färdigheter för att personen ska kunna tillgodogöra sig dem är en viktig aspekt av empowerment. En annan viktig del är att stärka personens inre kompass för vad som är rätt och livsbejakande för hen. Samtidigt måste den professionelle ta hänsyn till personens ålder och mognad. Ett barn har rätt att förvänta sig ett mer omhändertagande bemötande och kräver ofta rakare svar om vad vi som vuxna tycker är rätt och fel.

Vi använder oss också av psykoedukation som handlar om att ge personen kunskap om och förståelse för hälso- och ohälsfaktorer samt hur olika ohälsotillstånd kan yttra sig. Det kan underlätta att avgöra vad ett nästa steg för förbättrad hälsa skulle kunna vara. Genom psykoedukation kan vi förmedla kunskap om vad olika typer av ohälsa, exempelvis depression eller PTSD, samt

vad dessa innebär, olika symptom, hur de kan upplevas och/eller hur det går att hantera/behandla/få hjälp. Vi kan även ge kunskap om egenomsorg och vad som kan stärka psykisk hälsa. Att ha kunskap om psykisk ohälsa kan både bidra till empowerment - att kunna beskriva sina symptom så att man får den hjälp man har rätt till, och bidra till en överblick och förståelse som i sig kan minska stress och ångest.

IDENTITETSSTÄRKANDE ARBETE

IDENTITETSSTÄRKANDE ARBETE KAN SES som ett led i empowerment, men förtjänar att lyftas fram särskilt. Det är ett brett och komplext kunskapsfält. Kortfattat går det ut på att stödja unga till att själv sätta ord på sin identitet och sina känslor, att bidra med positiva bilder av att leva som hbtqi-person, och kanske även att utforska vilka förebilder som finns för personen. Att synliggöra eventuellt negativt bemötande som hatbrott eller diskriminering och/eller internaliserad homo- bi- och/eller transfobi är en viktig strategi för att lyfta skam och skuld från personen. Att kunna ta plats med och känna positiva känslor inför sin identitet och praktik som hbtqi-person är en hälsofaktor som vi vill stödja hos vår målgrupp. Att inte kunna leva öppet är däremot en sårbarhetsfaktor för exempelvis utpressning, grooming och psykisk ohälsa i stort.

HARM REDUCTION

HARM REDUCTION ÄR ETT PERSPEKTIV som handlar om att ge verktyg och insatser som i största möjliga mån minskar skadeverkningar i riskfyllda situationer, även när riskerna inte helt går att eliminera. Motsatsen till harm reduction kanske kan sägas vara nolltolerans. Många gånger vill eller kan inte personer välja bort det som kan innebära risk. Med ett harm reduction-perspektiv lämnar man inte personen utan stöd, utan som stödpersoner finns vi kvar och ger det stöd som ger störst effekt för hälsa och säkerhet.

Exempel på vad som kan ses som harm reduction är arbete med sexualupplysning och utdelning av preventivmedel, för att personer som har sex med andra ska kunna minska riskerna för överföring av hiv och STI:er och/eller graviditet. Nolltolerans skulle i den situationen vara ett krav på avhållsamhet. Begreppet harm reduction förutsätter inte att personer nödvändigtvis kommer att påverkas negativt. Däremot handlar det om att minska risker som typiskt sett finns i de situationer som harm

HARM REDUCTION

Harm reduction kallas också ibland skadereducering eller skadereduktion. Vi har valt att använda begreppet harm reduction då det är vanligt att det benämns just så även i en svensk kontext.

reduction-insatserna avser. För olika personer kan riskerna, och hur överhängande de är, skilja sig åt. Där spelar andra faktorer in – t.ex om personen har tänkt på säkerhet innan, vilket socialt stöd som finns, hur lagstiftning är utformad och strukturella maktfaktorer som exempelvis ekonomi eller ålder.

I Pegasus är harm reduction – perspektivet alltid närvarande. När vi väger olika tillvägagångssätt mot varandra är målet alltid att klientens hälsa och mående ska vara så bra som möjligt, och att eventuella förändringar är hållbara på sikt. Det är viktigare än att snabbt försöka skapa en ”ideal” situation.

HARM REDUCTION-STRATEGIER I PRAKTIKEN

OLIKA PERSONER HAR OLIKA ERFARENHETER av sex mot ersättning och därför kan olika personer behöva olika strategier. För personer som har negativa erfarenheter kan det vara olika saker som påverkar personen negativt.

Några harm reduction-strategier specifikt vid sex mot ersättning kan vara:

- › Empowerment - att stärka möjligheten till att göra egna val.
- › Diskutera och öva på strategier för att sätta gränser.
- › Diskutera trygghetsstrategier, till exempel se till att någon vet var man är eller att i förväg ta reda på så mycket information som möjligt om personen man ska träffa.
- › Information om och strategier för säkrare sex.
- › Dela ut kondomer, inidom²² och glidmedel för att minska risken för STI.
- › Erbjudna testning, att följa med till testning eller information om vart man kan testa sig.

Det är viktigt att informera om att strategierna är verktyg som kan minska risker men att de inte reducerar risker helt. Viktigt här är att lyfta att det, oavsett hur förberedd en person är, aldrig är hens fel om något skulle hända. Ansvaret ska aldrig läggas på personen själv om hen utsätts för våld eller hot.

Att titta på strategier innebär inte att man inte kan problematisera situationer eller att man normaliserar dem. Att prata om möjligheter att minska riskerna är ett sätt att ge stöd och skydd. Genom att tillsammans med personen titta på eventuella risker och om hen har tänkt på dem kan också göra att du kan få en tydligare bild av hur hen mår och om hen reflekterat kring vad situationen kan innebära. På så sätt kan ni tillsammans se vad som kan behövas i form av stöd och resurser.

DISKUTERA:

- › Titta på principerna för traumamedvetet bemötande. Hur tar ni som organisation hänsyn till att de som besöker er kan bära på trauma? Skulle traumamedvetenheten i ert arbete kunna förbättras?
- › Hur kan du prata om eller fråga om säkerhet och risker i samtal med de som söker stöd hos er? Skriv en lista över vad som är viktigt att lyfta. Finns det etiska dilemman kopplade till harm reduction?

ÖVA:

- › Titta på skalorna på sidan 71. Improvisera fram varsin "karaktär" som skulle kunna representera en hbtqi-ungdom som befinner sig i er verksamhet. Var finns personen på de olika skalorna? Dela upp er två och två och turas om att vara stödperson till varandras karaktärer:
  - › Vilka förhoppningar och farhågor tror ni att personerna som ni föreställer er har innan ett första möte? Vilket bemötande önskar sig personerna?
  - › Vilken typ av stöd tror ni att ni skulle kunna ge dem? Hur kan din arbetsplats agera för att låta personers olika behov och skäl att ha sex mot ersättning vägleda det stöd ni erbjuder? Finns det stöd de skulle behöva, som ni inte kan erbjuda? Var kan ni hänvisa vidare?
  - › Ambivalensutforskning. Sök information om hur man kan använda metoden "Ambivalenskorset" i samtal. Det finns mycket kunskap online. Rita upp ambivalenskorset på ett papper. Fundera på om den karaktär du skapat ovan har något dilemma hen skulle behöva stöd i. Om det är svårt att komma på något kan ni använda exemplen: "Ska jag komma ut som bisexuell för mina föräldrar?" eller "Ska jag berätta för min skolkurator att jag har haft sex mot ersättning? Du kan också välja ett vardagligt dilemma från ditt eget liv. Öva sedan tillsammans med dina kollegor på hur man kan föra ett samtal med hjälp av ambivalenskorset.

Glöm inte att dokumentera er diskussion, särskilt de avrundande frågorna: Vad vill ni börja med, sluta med, fortsätta med, lära er mer om, och vilken kunskap har ni redan idag?

ATT MÖTAS I SAMTAL

Många vi möter vittnar om att vuxna inte har vågat eller tänkt på att ta upp frågan om sex mot ersättning, eller har gett ett dåligt bemötande när frågan kommit upp. Att bli bollad vidare till "någon mer kompetent" som sedan inte följer upp, att bli ifrågasatt eller att bli behandlad på ett fördomsfullt sätt är en erfarenhet flera har med sig. Här delar vi med oss av våra tankar kring hur vi kan bemöta unga hbtqi-personer som har sex mot ersättning.

06

”

För min del hade det nog gjort stor skillnad om det var normalt att fråga om. Jag kanske inte hade svarat på det på bup, kanske inte hade svarat på det hos skolans kurator, men jag tänker att vid femte-sjätte gången frågan ställts kanske jag åtminstone hade vant mig så mycket att det hade kunnat innebära att jag började ställa motfrågor, kring vad de ska med informationen till, eller om det är vanligt eller vad som helst – tills jag kände mig trygg nog att berätta.”

SAMTAL I PEGASUS

TILL PEGASUS KAN MAN KOMMA för att prata även om annat än sina erfarenheter av sex mot ersättning. Många vänder sig till oss eftersom de känner att de skulle behöva dölja erfarenheten av sex mot ersättning hos till exempel en kurator på en vårdcentral. Hos Pegasus kan det få finnas med som en del av en helhetsbild, även om det inte är fokus för samtalet.

Ett bra fokus vid ett första samtal är att undersöka hur personen upplever sin situation i nuläget. Det kan öppna upp för samtal om eventuellt riskfyllda eller krisartade situationer som personen kan befinna sig i, och som behöver adresseras så snart som möjligt. Oftast har de unga som kontaktar oss inte befunnit sig i ett akut läge. Det vanliga är att hen har befunnit sig i den nuvarande situationen under en längre tid och behöver tid för att komma fram till om hen vill och kan förändra något.

Förutom att sätta sig in i den ungas perspektiv på den nuvarande situationen kan det vara viktigt att skapa en förståelse för personens motiv till att ha sex mot ersättning. Inledande i en samtalskontakt frågar vi kring den ungas situation, erfarenhet av och motiv till sex mot ersättning, mående fysiskt och psykiskt, bostadssituation och social situation. Om hen inte vet vad hen vill prata om kan vi berätta om vanliga teman som stödsökande brukar vilja prata med oss om.

Om en person vill ha mer praktisk hjälp, exempelvis med myndighetskontakter, kan vi formulera en skriftlig överenskommelse där det står angivet vad syftet med uppdraget är, vad vi får och inte får göra. Oftast strävar vi dock efter att den typen av insatser sker tillsammans och att den unga själv är den som för sin talan. I dessa fall behövs inte ett sådant skriftligt uppdrag.

STI

STI = sexually transmitted infections, på svenska sexuellt överförbara infektioner. Förkortningen STI används ofta även i svenskspråkiga sammanhang.

VANLIGA TEMAN I PEGASUS:

- › att ha sex mot ersättning eller inte
- › mående
- › nära relationer och hur de eventuellt påverkats
- › att känna sina gränser och att uttrycka dem (gränssättning)
- › att berätta att man har sex mot ersättning eller inte
- › att komma ut som hbtqi-person eller inte
- › säkerhet eller utsatthet för våld och hot
- › jobbiga erfarenheter eller trauman
- › droger eller alkohol
- › testning för hiv/STI

ATT ÖPPNA UPP FÖR SAMTAL OM SEX MOT ERSÄTTNING

MÅNGA VI MÖTT I PEGASUS säger att de aldrig berättat för någon om sina erfarenheter av sex mot ersättning. Vår anonyma chatt eller kuratorsverksamheten är ofta det första sammanhanget där personen pratar om detta. Ändå har flera av våra klienter haft tidigare samtalskontakter genom till exempel ungdomsmottagning, psykiatri eller socialtjänst. Inom Pegasus har vi ingången till samtalet mer självklar på grund av stödverksamhetens inriktning. Det kan vara svårt för en verksamhet att avgöra om det är relevant att fråga unga om sex mot ersättning, samt när och hur man ska ställa frågan. I det här kapitlet kommer vi att titta mer på detta.

VISA KUNSKAP OCH TRANSPARENS

VERKSAMHETEN BÖR SÅ TIDIGT som möjligt signalera att det finns kompetens kring sex mot ersättning och det är något som det går att prata om med personalen.

Det kan man göra genom att:

- › Sätta upp informationsmaterial, både andras och eget, i väntrummet, till exempel affischer eller flygblad med fakta om sex mot ersättning, andra aktörer man kan vända sig till, och om organisationer som arbetar med personer som har sex mot ersättning.
- › Informera om att det går att prata om sex mot ersättning inom verksamheten, muntligen och/eller i inskrivningsformulär.

Att signalera om att verksamheten och personalen har kompetens och beredskap i frågor som rör sex mot ersättning kan hjälpa stödsökande att känna sig mer trygga i att själva ta upp sina erfarenheter. Ibland vill unga veta vilka konsekvenser det kan få att berätta och vad som kommer att skrivas i en eventuell journal, innan de kan ta ställning till om de vill dela med sig av erfarenheter. Därför är det bra att berätta hur ni arbetar med dokumentation, anonymitet och orosanmälningar.

NÄR ÄR DET LÄGE ATT FRÅGA?

VÅGA FRÅGA OM ERFARENHETER av sex mot ersättning! Det visar att det finns kunskap och förståelse. Det finns för- och nackdelar med att fråga tidigt eller senare i kontakten. En fördel med att fråga under ett första möte om personen har erfarenhet av sex mot ersättning är att man direkt flaggar för att det är ett ämne som det

är okej att prata om. Det kan avlasta skuld och skam om man tidigt i kontakten etablerar en självklarhet kring att prata om sex mot ersättning. En nackdel med att ställa frågan tidigt är att det kan upplevas som utpekande eller otryggt att svara ja på. För den som lever med trauma från att ha sålt sex kan det också vara en triggande fråga. För en del personer kan det kännas tryggare att svara ja på frågan när man etablerat ett förtroende, och när man etablerat ett samarbete kring hur en kan närma sig, och backa från, svåra ämnen. Då kan också samtalet bli mer öppet och djupgående. Nackdelen med att lyfta ämnet senare i kontakten är att man kan missa aspekter som är viktiga för det stöd man erbjuder. En del behöver också att frågan lyfts flera gånger och på olika sätt för att våga berätta. När man väljer att ta upp frågan om sex mot ersättning med den unga beror såklart också på vilken typ av verksamhet man arbetar inom och vilket uppdrag man har. Kanske finns inget rätt eller fel tillfälle. Det viktiga är att du reflekterar över hur du vill göra, och att du gör det.

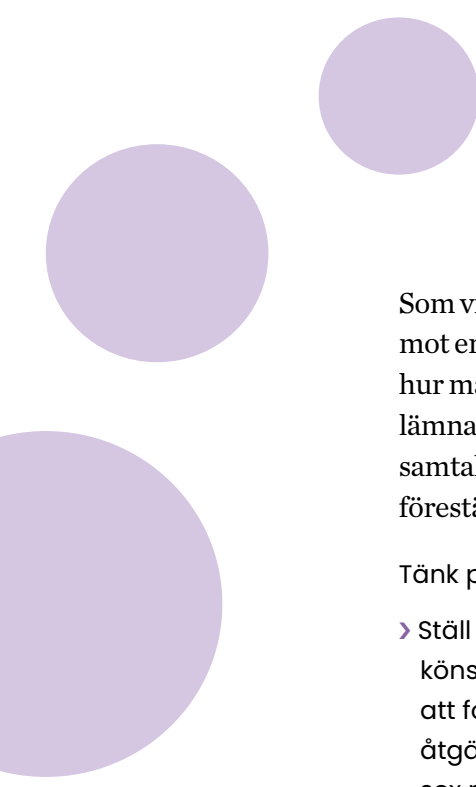
HUR STÄLLER MAN FRÅGAN?

OLIKA FRÅGOR GER OLIKA SVAR. Öppna frågor ger personen möjlighet att själv sätta ord på sin erfarenhet, och signalerar dessutom en öppenhet om att det kan se olika ut för olika personer. Samtidigt kan det upplevas som otydligt vad som efterfrågas. En ”ja eller nej”-fråga kan upplevas som tydligare, men kan göra att man inte känner igen sig i det som är avgränsat. Om frågan är oförberedd kan det hända att den unga svarar nej av ren reflex, även om hen skulle vilja vara öppen med sina erfarenheter. Så hur ska man fråga? Det kan såklart se olika ut i olika situationer, och med olika personer.

Här presenteras några sätt som frågor kan formuleras:

- › Har du någon gång fått något i utbyte mot sex, till exempel pengar, alkohol, sovplats?
- › Har du haft sex i utbyte mot till exempel pengar, droger, sovplats eller annat?
- › En del ungdomar som jag möter har erfarenhet av att få pengar eller andra saker i utbyte mot sex. Hur ser det ut för dig?
- › Ämnen som unga brukar prata om när de kommer hit kan vara till exempel sexualitet, ensamhet, könsidentitet, mobbing, att sälja sex, kroppen, att må dåligt – och mycket annat! Vad vill du prata om idag?

Ta gärna en stund att reflektera kring dessa formuleringar, vad de förmedlar och hur de kan uppfattas av besökaren. Vad finns det för för- och nackdelar med öppna och stängda frågor? Hur skulle du själv vilja ställa frågan? Hur skulle du vilja få frågan ställd till dig?

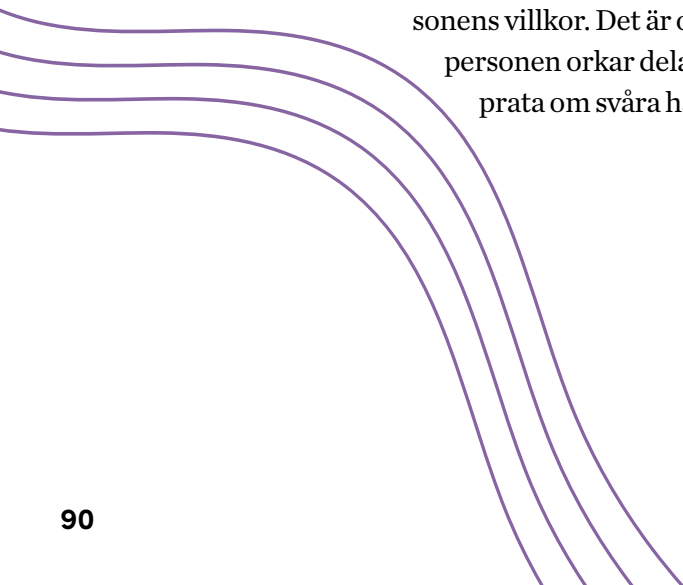
Som vi lyft finns det många normer och föreställningar kring sex mot ersättning, till exempel vem som har sex mot ersättning eller hur man ska känna kring att ha sex mot ersättning. För att inte lämna stora grupper unga utan stöd, är det viktigt att inkludera samtal eller frågor om sex mot ersättning till alla och inte utifrån en föreställning om vem som har sex mot ersättning.

Tänk på:

- › Ställ frågor om sex mot ersättning oavsett personens könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning. Tänk på att formulera frågan brett och tänk igenom vilka frågor/åtgärder du vill följa upp med när du möter en person som haft sex mot ersättning.
- › Formulera frågan på ett inkluderande sätt så att olika erfarenheter, känslor och situationer kan fångas upp, och där personen har möjlighet att beskriva hur det varit för just hen.
- › Reflektera över dina egna föreställningar kring sex mot ersättning och hur de påverkar dig. Vilka ord använder du? Vad förmedlar de?
- › Var medveten om hur normer och föreställningar kring kön, sexualitet och sex mot ersättning kan påverka bemötandet, och även vad unga väljer att berätta för dig.

ATT SAMTALA OM POTENTIellt TRAUMATISERANDE HÄNDELSEr

VAD GÖR VI OM DEN VI SAMTALAR med svarar att hen varit med om att någon inte respekterat samtycke, haft sex hen inte mått bra av eller antyder att hen varit med om ett potentiellt trauma? Det är viktigt att vara förberedd och våga ställa frågor om det. Vi som stödpersoner är ibland de första professionella som den unga pratar med om svåra ämnen. Om vi får det förtroendet är det bra att stanna upp och tacka för förtroendet. Det är viktigt att signalera att vi kan hantera att höra om svåra händelser och att vi finns där på personens villkor. Det är också viktigt att vara lyhörd för hur mycket personen orkar dela med sig av, och hur mående påverkas av att prata om svåra händelser.

FRÅGOR I ETT FÖRSTA SAMTAL

I kapitlet "Utgå från individens motiv och situation" finns tips på olika områden att utforska tillsammans med klienten. Här kommer några konkreta frågor som du kan ställa i ett första samtal.

- › Har du några frågor om hur vi jobbar eller något annat som känns viktigt att jag berättar innan vi börjar samtalet?
- › Hur kommer det sig att du är här idag?
- › Hur mår du? Hur har du det med sömn och vila, matlust, ångestkänslor, livsglädje och relationer? (Finns tecken på trauma eller psykisk ohälsa?)
- › Vad gör du idag för att ta hand om dig och må bra?
- › Finns det personer i ditt liv som stöttar dig och som du litar på?
- › Finns det personer i ditt liv som gör dig illa eller som du inte kan lita på?
- › Hur känner och tänker du kring sex mot ersättning?
- › Har du varit med om jobbiga händelser i samband med sex mot ersättning?
- › Vad vill du att vi fokuserar på i vår kontakt?

EXEMPEL PÅ FRÅGOR OM SVÅRA HÄNDELSE:

- › Har du berättat om det här förut? I så fall, hur togs din berättelse emot då?
- › Påverkar detta ditt mående idag?
- › Hur har du det med sömn, avkoppling och koncentration?
- › Hur har du det med aptit och maten idag?
- › Händer det att du får påträngande minnen av det som hänt? Isåfall, vet du hur du kan avvärja dem?
- › Är det här något du skulle vilja polisanmäla?
- › Tror du att det skulle kunna hjälpa dig att berätta mer om vad som har hänt dig, nu eller vid ett senare tillfälle?
- › Skulle du vilja att jag hjälper dig att hitta någon som kan hjälpa dig att bearbeta det du har varit med om?
- › Vad vill du att vi fokuserar på i vår kontakt?

Vi inleder vanligen med att fråga om effekter på personens mående. Det signalerar att vi bryr oss om hur personen själv upplever sin situation, och hur hen mår här och nu. Att veta om personen har berättat om det förut är också viktig information som kan hjälpa oss att avgöra hur vi vill lägga upp framtida samtal. Förutom muntlig information kan icke-verbala signaler som kroppshållning, andning och om rösten är spänd ge signaler om hur personen har det. Verkar känslor kopplade till händelserna vara närvarande, avstängda eller överväldigande?

Det är viktigt att inte direkt öppna upp för detaljerade beskrivningar av övergrepp. Både den som berättar och du som lyssnar har rätt att förbereda sig på sådana berättelser. Det kan vara återtraumatiserande att berätta om sin övergreppshistoria, och vi som professionella bör hjälpa den som varit utsatt att berätta på ett sätt som gör att den inte mår alltför dåligt efteråt. Samtidigt kan det vara en stor lättnad att få dela sin berättelse med någon. Därför ska vi inte heller undvika eller avvärja en berättelse om ett potentiellt trauma. Men vi kan försöka hjälpa till att dosera

och rama in berättandet i en trygg yttre struktur med möjlighet till pauser och hjälp med tekniker för att byta fokus vid behov. Det är viktigt att påminna den unga om att hen gör det helt frivilligt och kan avbryta berättandet när som helst. Det är viktigt att det finns tid i slutet av samtalet för att prata om känslor som kan ha väckts av att berätta, och att försöka landa i ett annat sinnestillstånd.

OM SAMTALET GÄLLER ETT ÖVERGREPP DEN SENASTE MÅNADEN

OM SAMTALET GÄLLER ETT ÖVERGREPP som har skett under den senaste månaden är det bra att uppmuntra personen att göra en undersökning på en akutmottagning som även har kompetens för spårsäkring. Det ger större möjlighet att framgångsrikt polis-anmäla ett övergrepp. Ta gärna reda på vilka vårdmottagningar som tar emot personer utsatta för sexuella övergrepp och personer med olika könsidentiteter i det område där du är verksam. Erbjud gärna att följa med om det ligger inom ramen för ditt uppdrag. Du kan även erbjuda att berätta hur ett besök går till eller att ta reda på information om det.

Ibland kan det vara svårt för personer som vi har mött att se hur vissa erfarenheter eller händelser kan påverka en senare i livet, och att eventuella negativa konsekvenser kan komma först senare. Ett sätt att arbeta med harm reduction kan vara psykoedukation om trauma. På så sätt kan hen lättare förstå vad som händer i hen själv och ha kännedom om olika reaktioner vid trauma.

FRÅGOR OM VÅLD

På Nationellt centrum för kvinnofrids webbstöd för vården kan du läsa mer om hur man kan fråga om våld, och hur det är rekommenderat att vårdbesök ska gå till. Du hittar sidan här: <https://nck.uu.se/kunskapsbanken/webbstod-for-varden/>

NÄR DEN STÖDSÖKANDE ÄR MINDERÅRIG

ATT FÅ TA DEL AV DE BERÄTTELSE som unga väljer att dela – kanske för första gången någonsin – är ett stort förtroende. Det är viktigt visa att vi tar det förtroende på allvar och att vi står på den ungas sida. Samtidigt kan vi ibland se behov av ytterligare stöd. När minderåriga berättar att de har fått ersättning för sex, eller har blivit erbjuden ersättning är det naturligt att känna oro och vilja agera utifrån omsorg. Vi kan inte bortse från att de är utsatta för allvarliga brott. Att inte göra något alls kan innebära ett svek. Här aktualiseras den viktiga balansen mellan att sitta lugnt i båten och att agera.

”Det är även viktigt att tänka på att det kan vara lättare att få någons förtroende första gången än att vinna tillbaka ett förlorat förtroende, därför är det väldigt viktigt att alltid informera om man har oro eller känner att man måste gå vidare till andra instanser med något personen berättat. Gör ingenting bakom ryggen så att personen känner att du svikit.”

SITTA LUGNT I BÅTEN

ETT UTTRYCK SOM VI OFTA ANVÄNDER i stödverksamheten är att ”sitta lugnt i båten”. Genom att inte agera direkt utan våga stanna kvar och ta reda på mer, samt prata med personen om vad hen själv vill, ökar du möjligheterna att bygga upp ett förtroende. På så sätt får personen själv möjlighet att påverka och hjälpen kan utformas efter individuella behov. Ofta är situationen inte nyss uppkommen eller akut, eftersom det är vanligt att personen inte berättar direkt när situationen uppkommit. Kanske är du den första hen berättar för.

”Gör ingenting utan att ungdomen är med på det. Svik inte förtroendet. Om man behöver kontakta någon annan får det inte komma som en chock. Finns det någon annan vuxen som ungdomen har förtroende för som man kan kontakta?”

UTTRYCKA SIG TYDLIGT

BARN HAR RÄTT TILL DEN OMSORG SOM det innebär att en vuxen visar på gränser och levnadssätt som är konstruktiva och livsbejakande. De yngre personer vi har varit i kontakt med har ofta haft ett större behov av raka besked, tydlig kommunikation och att få reda på vad vi som vuxna tycker, än våra äldre stödsökande har. Därför har vi ibland behövt frångå MI-metoden genom att uttrycka våra egna tankar och/eller tydligare visa på rätt och fel i vuxnas agerande mot den yngre personer. Men även med yngre stödsökande är utgångspunkten att vi stöttar hen att själv formulera känslor och tankar.

RISKBEDÖMNING OCH OROSANMÄLAN

I MÖTE MED EN MINDERÅRIG ÄR DET VIKTIGT att titta på risker i samband med hälsa och utveckling, samt brottsutsatthet. Det finns många bra verktyg för riskbedömning. Inom Pegasus har vi ibland använt etablerade verktyg, men oftast har vi, förutom att ta reda på mer om den ungas involvering i sex mot ersättning, helt enkelt ställt frågor om mående, våldsutsatthet, socialt stöd och suicidalitet. En viktig aspekt blir relationen till vårdnadshavarna och andra viktiga vuxna. Kan man prata om jobbiga saker med någon vuxen? Kan man vara öppen som hbtqi-person hemma? Hur reagerar de vuxna runtomkring om den unga inte gör som de vill? De ”skalor” som du kan läsa mer om under avsnittet ”Viktiga aspekter att utforska” kan också bidra till riskbedömningen.

Orosanmälan är något som många yrkesverksamma är skyldiga att göra för att skydda och ta hand om de unga. Därför är det viktigt att i början av kontakten vara tydlig med vad du kan och inte kan göra och vad som gäller när det kommer till tystnadsplikt och orosanmälan. I Pegasus Råd och stöds undersökning från 2018 framkom att det absolut viktigaste när personer söker stöd är att deras identitet respekteras, att veta vad personen kan berätta utan att andra kontaktas och att själv få bestämma om andra ska kontaktas. Genom att vara tydlig och prata om dessa aspekter från början ökar du möjligheten att skapa förtroende och ge personen möjlighet att själv ha kontroll över sin egen situation. Om du har möjlighet och tid att tillsammans med den unga utforska vad hen tror är möjligheter eller risker med en orosanmälan, så får du ofta värdefull kunskap om den ungas livsvärld, som är viktig i ett eventuellt

”

Inte skambelägga den utsatta. Superviktigt. Det har nästan alla jag träffat gjort på ett eller annat sätt. Ingen skam eller skuld ska läggas på den utsatta. Vare sig man var aktiv, kanske var lite nyfiken eller liknande. Det spelar ingen roll.”

motivationsarbete. Att ta reda på information om möjliga insatser från till exempel socialtjänst eller vården kan också vara värdefullt i ett motivationsarbete.

Inom ideell sektor har vi andra förutsättningar än inom offentlig verksamhet. Vi har inte en skyldighet att göra orosanmälan (även om många ideella organisationer kan ha en självpåtagen policy att göra det i vissa situationer). Vi har inte heller en dokumentationsplikt. Det innebär att vi kan skapa helt anonyma stödverksamheter. I de fall då stödsökande har varit under 17 år har de nästan helt uteslutande varit anonyma för oss. Det möjliggör för oss inom ideell sektor att fylla den viktiga funktionen att vara den första som den minderåriga personen anförtror sig åt. Efter det avgörande steget kan vi börja med viktigt motivationsarbete för att förändra situationen. Att prata anonymt med oss kan vara en övning i att prata om sina erfarenheter och behov, vilket kan underlätta att göra samma sak i kontakt med exempelvis socialtjänst eller psykiatri. Vår förhoppning är att vi kan ge ett gott bemötande, vilken kan sätta en standard för den unga i framtida kontakter, och inte acceptera ett sämre mottagande.

ATT AVLASTA SKULD OCH SKAM

MÅNGA PERSONER SOM VÄNT SIG till Pegasus kan känna skam kring både kring att ha haft sex mot ersättning och att berätta om sina erfarenheter. Både sex mot ersättning och att vara hbtqi-person är ofta kopplat till stigma och rädsla för konsekvenser av detta – till exempel att outas (exempelvis av köparen), diskrimineras, vara utsatt i skolan eller att bli utkastad hemifrån. Det är tyvärr reella konsekvenser som personer har erfart, och som kan leda till skam över sina erfarenheter och den man är. Du som professionell har en viktig roll i att avlasta skam. Några strategier beskrivs nedan.

DU ÄR INTE ENSAM!

Berätta att du har mött andra med liknande erfarenheter, känslor och tankar. Synliggör att hen inte är ensam. Det kan kännas skönt och mindre ensamt att veta att man inte är ensam om sina erfarenheter.

PSYKOEDUKATION

Psykoedukation handlar om att genom att ge kunskap om exempelvis ångest eller trauma kunna avlasta skam och skuld. Se mer under rubriken ”Empowerment”.

PLACERA SKULDEN DÄR DEN HÖR HEMMA

Det kan handla om personer som överträtt den ungas gränser och därmed är ansvarig och har gjort fel. Eller så kan stigma kring sex mot ersättning eller att vara hbtqi bidra till känslor av skam och skuld. I sådana fall handlar det om att synliggöra och lägga ansvaret på normer och personer som agerat diskriminerande och kränkande.

”Vuxenvärlden hade lagt allt på mig, både skulden, ansvaret, och tänkte att det var jag som satte mig i situationerna och därför behövde ta mig därifrån snarare än att männen alltid varit gränslösa och nästlat sig in och att jag blivit så groomad att jag bara inte visste hur jag skulle säga nej.”

STRUKTURELLT CENTRERAT – NORMKRITIK

En del i stödet kan vara att placera personens situation i en strukturell kontext. Det gör det lättare för personen att förstå hur yttre faktorer och normer påverkar valmöjligheter, hälsa och känslor. Det kan begripliggöra situationen och hjälpa till i arbetet framåt.

HJÄLP TILL ATT SÄTTA IN I KONTEXT AV DISKRIMINERING, HAT OCH/ELLER STIGMA

Genom att synliggöra normer kring till exempel sex eller könsidentitet kan man se hur dessa normer påverkar vad som anses godtagbart eller inte i samhället. På så sätt kan man lättare förstå hur normer leder till homofobi, transfobi, kvinnohat och/eller stigma kring sex mot ersättning. Hat och diskriminering är en följd av normer, och tar sig olika uttryck – till exempel genom skämt, kränkningar och osynliggörande eller olika former våld eller hot om våld. Att synliggöra dessa normer kan hjälpa till att avlasta skuld och skam, det kan också hjälpa till att förstå sina egna erfarenheter och känslor och hur man hanterat situationer.

BEKRÄFTA PERSONEN

Bekräfta personens mod och rätt att själv få sätta ord på sin egen berättelse. Visa tydligt, med ord och kroppsspråk, att du inte dömer. Det är viktigt att inte låta ditt eget behov att uttrycka omsorg eller dina åsikter bli styrande i samtalet. Spegla personens tankar, känslor och ordval.

HÅLL KOLL PÅ EGNA KÄNSLOR OCH REAKTIONER

Det är viktigt att fundera kring vilka föreställningar du själv har, samt om och i så fall hur det kan komma till uttryck. Vad frågar du om och hur reagerar du vid olika svar? Hur frågar du? Fundera på detta innan och testa gärna olika sätt att fråga och hur du kan svara eller hantera olika situationer och berättelser.

Som professionell stödperson kan man såklart bli påverkad på olika sätt av de, ibland tunga, berättelser man får ta del av. Det är viktigt att låta personens ord och känslor få ta plats och att hålla inne med egna känslor. En risk är annars att personen inte vågar berätta av rädsla för att belasta dig. Det är en rädsla många vi har träffat på bär på, och det är viktigt att förmedla att du kan ta hand om och bära det personen berättar. Ventilera gärna efter samtalet med en kollega, din chef och i handledning, för att själv få stöd att hantera det som kommer upp.

REFLEKTIONSUPPGIFTER

ÖVA:

- › Hur kan du lyfta sex mot ersättning i ett första samtal? Öva med dina kollegor:
  - › Fråga om sex mot ersättning med hjälp av olika formuleringar. Använd exemplen i boken eller prova andra. Turas om att ställa och få frågan.

Reflektera sedan kring:

- › Hur känns det att fråga? › Hur känns det att få frågan?
- › Hur gick ni vidare efter svaret? › Vad kändes svårt?
- › Vad kändes lättare?

INVENTERA:

- › Har ni rutiner eller handlingsplaner för hur ni ska agera om en ungdom berättar att hen har sex mot ersättning? Om ja – hur ser dessa ut? Vilka styrkor och svagheter har de? Om nej – hur kan ni arbeta fram en handlingsplan eller rutiner?
- › Vilka regler och rutiner följer er verksamhet gällande anmälnings skyldighet? Ibland behöver man göra en orosanmälan, men situationen är inte akut. Vilka möjligheter har ni att vänta in den unges förtroende för att ni ska kunna göra en orosanmälan tillsammans?
- › Vilka rutiner har ni för riskbedömning? Hur reflekterar ni kring risker med att involvera vårdnadshavare eller myndigheter, utifrån exempelvis hedersproblematik eller hbtqi-fobi i hemmet?

TA HAND OM ER!

Att ta emot berättelser om trauman eller potentiella trauman kan vara tungt. Personen som tar emot berättelsen kan behöva stöd i att hantera tankar och känslor som uppstår.

- › Ni som möter trauma eller potentiellt trauma i arbetet, finns det tecken på empatitrötthet hos personalen? Hur kan ni lyfta det med chef eller verksamhetsledare? Finns det möjlighet till handledning?
- › När arbetet känns emotionellt tungt kan det vara viktigt att reflektera kring:
  - › I vilka delar av arbetet finner du styrka och motivation?
  - › Vilka styrkor och utvecklingar ser ni hos ungdomarna ni möter?
  - › Dela med er av framgångar i arbetet med varandra!

Glöm inte att dokumentera er diskussion, särskilt de avrundande frågorna: Vad vill ni börja med, sluta med, fortsätta med, lära er mer om, och vilken kunskap har ni redan idag?

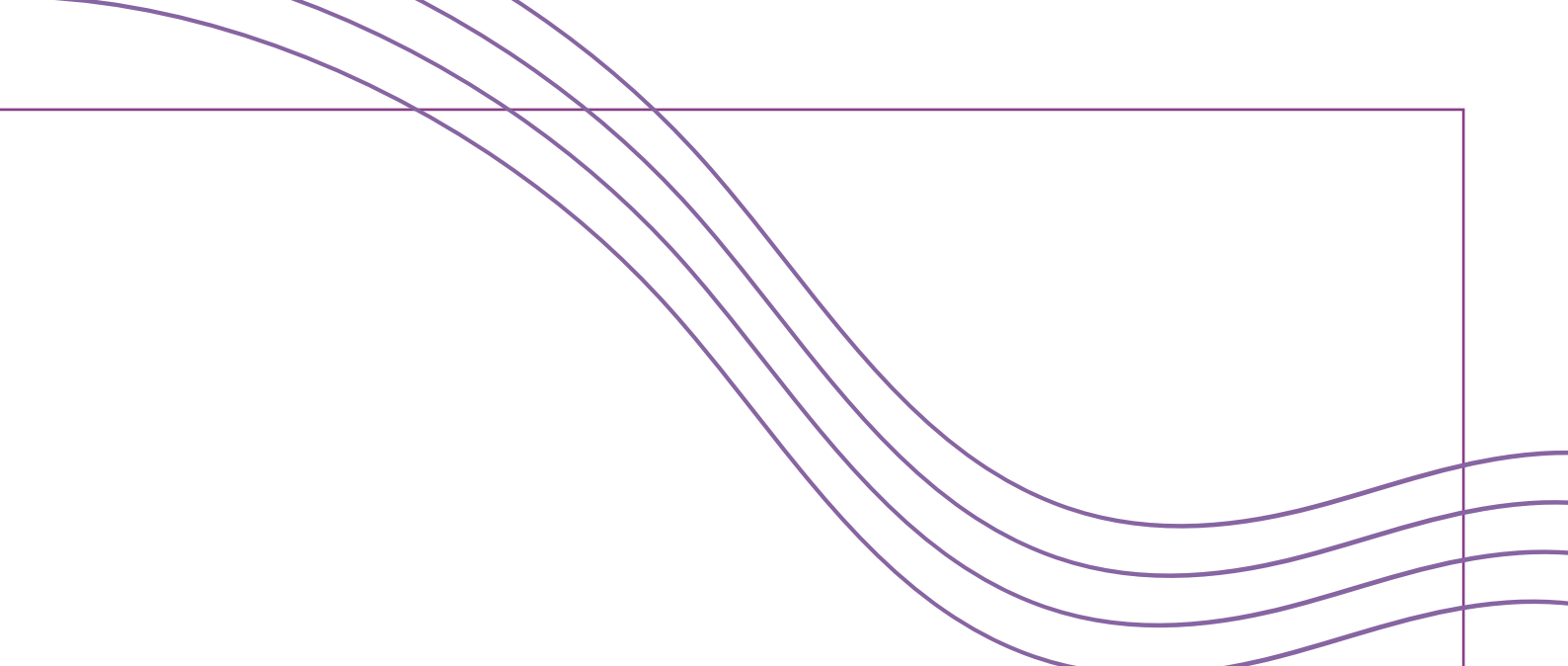
NÅGRA AVSLUTANDE ORD

från Pegasus

DU HAR NU GÅTT IGENOM PEGASUSGUIDEN – för att bättre möta unga hbtqi-personer som har sex mot ersättning, och vi på Pegasus hoppas att du som läsare har uppskattat boken. Vår förhoppning är att den har väckt tankar och en nyfikenhet kring att ta reda på mer och jobba vidare med frågor kring sex mot ersättning bland unga hbtqi-personer. Vi i Pegasus vet hur givande och lärorikt det är att få arbeta med dessa frågor, och att det alltid finns mer att utforska och lära sig om.

Genom arbetet i Pegasus har vi lärt oss hur viktigt det är att vara öppen för att varje person och varje situation är unik, och att det finns ett spektrum av erfarenheter, tankar och känslor. Öppenhet för detta är en av de viktigaste delarna i vårt arbete, för att kunna skapa förtroende och ge adekvat stöd.

Det vi tar med oss in i framtiden är det vi lyfte i början av den här boken, nämligen att vi tror på ungdomar. Vi tror på den ungas berättelse och rätt till att själv få definiera sig och sina behov, vi tror på den ungas berättelse, värde och förmåga. Vårt stöd handlar om att hjälpa den unga att titta på sina tankar, känslor och sätta ord på vem hen är och vad hen önskar och behöver.

Ett stort tack till alla nätverk, samarbetspartners och organisationer som vi fått utbyta kunskap med, tack till våra referensgrupper som har gett oss lärdomar vi har kunnat använda i vårt arbete och som bidragit till en pepp att fortsätta arbetet framåt, tack till våra kollegor och alla aktiva i RFSL Ungdom som ger oss kunskap och motivation att arbeta för alla unga hbtqi-personers bästa! Tack!

Slutligen vill vi särskilt framhålla hur givande det är och vilket privilegium det har varit att få möta alla de modiga och kloka ungdomar och unga vuxna som vi har mött genom åren, både i stödverksamheten, i chatten och i intervjuer. Vi är ödmjukt tacksamma för ert förtroende, för samtalen och alla lärdomar ni bidragit med. Ett oändligt tack till er!

FOTNOTER

1. RFSL Ungdom (2015). <https://rfslungdom.se/produkt/sex-for-x/> (2021-04-21)
2. RFSL Ungdom (2018). <https://rfslungdom.se/produkt/respektera-hur-jag-vill-ta-mig-igenom-allt/> (2021-04-21)
3. Gaslighting innebär att en individ eller grupp försöker få, eller får, en annan individ att tvivla på att de egna erfarenheterna och upplevelserna är sanningsenliga eller verkliga. Gaslighting kan till exempel vara att osynliggöra individens erfarenheter eller att den utomstående hävdar sin tolkning av individens upplevelser som den korrekta.
4. "Street Transvestite Action Revolutionaries: Survival, Revolt, and Queer Antagonist" Struggle (2013) Untorelli Press. <https://untorellipress.noblogs.org/files/2011/12/STAR.pdf> (2021-04-21). Se även filmen "The Death and Life of Marsha P. Johnson" av David France (2017).
5. Se till exempel "Young People, Vulnerabilities and Prostitution/ Sex for Compensation in the Nordic Countries. A Study of Knowledge, Social Initiatives and Legal Measures", Nordic Council of Ministers (2019); "Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner. En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige", Folkhälsomyndigheten (2015).
6. Meyer, I.H. (2003). "Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence". Psychological Bulletin, 129, 674-697. doi:10.1037/0033-2909.129.5.674
7. Meyer, I.H., Schwartz, S., & Frost, D.M. (2008). "Social patterning of stress and coping: Does disadvantaged social statuses confer more stress and fewer coping resources?" Social Science & Medicine, 67, 368-379.
8. Folkhälsomyndigheten (2020). "Ett spektrum av sexuella samtycken. En intervjustudie om samtycke hos sexuellt aktiva vuxna". <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/e/ett-spektrum-av-sexuella-samtycken/?pub=77027> (2021-04-21)
9. Information från Psykologiguiden.se, om trauma. <https://www.psykologiguiden.se/rad-och-fakta/fa-hjalp/kris-och-trauma/trauma> (2021-04-21).
10. Information från Psykologiguiden.se, om posttraumatiskt stressyndrom, PTSD. <https://www.psykologiguiden.se/rad-och-fakta/symtom-och-besvar/psykisk-ohalsa/angest/ptsd> (2021-04-21).

11. Information från Psykologguiden.se, om komplex PTSD.
<https://www.psykologguiden.se/rad-och-fakta/sym-tom-och-besvar/psykisk-ohalsa/komplex-ptsd>
(2021-04-21).
12. Nationellt centrum för kvinnofrid (2010). "Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt".
<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/sokresultat-kunskapsbanken/?id=145&librisId=&swepubId=> (2021-04-21).
13. Tips: RFSL Stödmottagnings "Kunskap och erfarenheter av arbete med våldsutsatta hbtq-personer" (2018).
14. Läs mer på [Nck.uu.se](https://nck.uu.se), om våldets uttryck och mekanismer, samt [Socialstyrelsen.se](https://www.socialstyrelsen.se), om våld i nära relationer. Länkar:
<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/>
<https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/vald-och-brott-vald-i-nara-relationer/> (2021-04-21).
15. Se Eva lundgrens bok "Våldets normaliseringsprocess: två parter - två strategier" (1991).
16. Viveka Enanders & Carin Holmberg (2013) "Hur går hon? Om att stödja misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser", samt Viveka Enanders & Carin Holmberg (2011) "Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser".
17. ibid
18. Källa: The institute on Trauma and Trauma informed Care (ITTIC):
<http://socialwork.buffalo.edu/social-research/institutes-centers/institute-on-trauma-and-trauma-informed-care/what-is-trauma-informed-care.html> (2021-04-21).
19. Källa: The institute on Trauma and Trauma informed Care (ITTIC):
<http://socialwork.buffalo.edu/social-research/institutes-centers/institute-on-trauma-and-trauma-informed-care/what-is-trauma-informed-care.html> (2021-04-21).
20. Mathieu, F. (2007). "Running on empty: Compassion fatigue in health professionals". <http://www.compassionfatigue.org/pages/RunningOnEmpty.pdf> (2021-04-21).
21. Antonovsky, A. (1991) "Hälsans mysterium". Natur och Kultur.
22. Inspiration till denna typ av skriftliga överenskommelse har tagits från Barnrättsbyråns metod att arbeta på detta sätt.

Vi har också inspirerats av: Iwarsson, Petter (2007). "Samtal med barn och ungdomar: erfarenheter från arbetet på BRIS". 1. uppl. Stockholm: Gothia

HBTQI-ABC

ASEXUELL

Kan man vara på många olika sätt. Gemensamt för asexuella är att man på något sätt bryter mot det som kan kallas för sexnormen: förväntningen att alla är intresserade av sex eller vill ha sex. En person som är asexuell kanske till exempel inte känner någon sexlust eller har lågt eller inget intresse för att ha sex. Kanske är man intresserad av sex endast som ett kunskapsämne. Det kan vara konstant eller förändras. Asexualitet är inte samma sak som att ha problem med lusten. Om man är asexuell är det sexnormen som ställer till problem. Att vara asexuell behöver inte heller innebära att man inte har sex med sig själv eller någon annan. Som asexuell kan man vara exempelvis homosexuell, heterosexuell eller bisexuell, men en del personer definierar sig enbart som asexuella. En del betonar att det finns en skillnad mellan romantisk och sexuell läggning genom att beskriva sig som exempelvis homoromantiska, heteroromantiska eller biromantiska. Om man inte blir romantiskt attraherad av någon eller blir romantiskt attraherad endast under vissa omständigheter kan man kalla sig aromantisk.

BINÄR

Betyder tvådelat, eller motsatt. När man talar om binär kopplat till kön menas uppdelningen kvinna – man. Alla som identifierar sig som antingen kvinna eller man – endast, helt och hållet och hela tiden – har en binär könsidentitet. Det gäller oavsett om man är cisperson eller har transerfarenhet. Den som inte omfattas av den binära normen (tvåkönsnormen) kan kalla sig ickebinär.

BISEXUELL

Är en person som kan bli kär i och attraherad av personer oavsett kön, eller av minst två kön.

CISPERSON

Se faktaruta s 15.

HBTQI

Är ett paraplybegrepp och står för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner.

HEN

Är ett personligt pronomen. Det infördes i SAOB 2014. Det är ett pronomen som många ickebinära använder när det passar den egna identiteten bättre än han eller hon. Det kan även användas om man inte vet den omnämnda personens kön eller pronomen, eller om kön inte är relevant i sammanhanget.

HETEROSEXUELL

Är en person som kan bli kär i och attraherad av någon av ett annat kön än det som man själv har.

HOMOSEXUELL

Är en person som kan bli kär i och attraherad av någon av samma kön som man själv.

ICKEBINÄR

Ickebinär kan man kalla sig om man inte identifierar sig som enbart, helt och hållet och hela tiden antingen kvinna eller man. Som ickebinär kan man befinna sig mellan eller bortom de binära könen, ha flera kön, en flytande könsidentitet eller inget kön. Ickebinär kan också vara ett paraplybegrepp för olika identiteter som inte följer tvåkönsnormen. Många ickebinära har behov av att förändra kroppen med exempelvis kirurgi och/eller hormoner men inte alla.

INTERSEX ELLER INTERSEXVARIATION

Är ett samlingsbegrepp för olika medicinska diagnoser för om ens kropp inte motsvarar normen för en ”typisk kvinnokropp” eller ”typisk manskropp”. Att ha en intersexvariation är inte detsamma som att vara transperson - en person som har en intersexvariation kan vara antingen cisperson eller transperson. Intersex handlar om kroppen medan trans handlar om könsidentitet och/eller könsuttryck (se förklaring under ”Kön” i ordlistan). En del använder begreppet intersexperson om sig själva. En del framhåller intersexvariation som något man har, inte något man är.

KÖN

Avgörs av hur någon definierar eller identifierar sig själv i fråga om kön. När man föds får man ett juridiskt kön, i Sverige antingen kvinna eller man. Vilket kön man tilldelas avgörs vanligen av hur ens kropp, eller mer bestämt ens yttre könsorgan, ser ut och tolkas strax efter födelsen. Därför finns det en förväntan om att ett visst juridiskt kön ska hänga ihop med en viss typ av kropp, och specifikt med en viss typ av könsorgan. Man förväntas ofta också uttrycka sitt kön (könsuttryck) på sätt som är accepterade i det sammanhang där man befinner sig: att vara maskulin om man uppfattas som man och feminin om man uppfattas som kvinna. Det som avgör en persons kön är dock ens könsidentitet, alltså hur man själv identifierar sig i fråga om kön, oberoende av hur ens kropp ser ut, ens juridiska kön och hur man uttrycker sig med exempelvis kläder och andra attribut.

OUTA

Är att mot någons vilja berätta om exempelvis hens sexualitet eller könsidentitet för andra.

PANSEXUELL

Är en person som kan bli kär i och attraherad av personer oavsett kön. För en del betyder pansexuell detsamma som bisexuell. Andra tycker att det är skillnad på vad orden står för.

PRONOMEN

Är det en person vill kallas i tredje person. Vanliga pronomen är hen, den, hon och han. Pronomen kan hänga ihop med ens könsidentitet, men måste inte göra det. Alla vill inte omnämnas med pronomen utan kan vilja omnämnas enbart med namn.

QUEER

Är ett samlingsbegrepp för könsidentiteter, sexuella identiteter och romantiska och sexuella praktiker som på något sätt bryter mot heteronormen. För många innebär queer att inte vilja eller inte kunna definiera sig enligt de normer eller mallar som finns. Queer kan exempelvis innebära att inte vara heterosexuell, att inte vilja definiera sig i fråga om kön eller att ha flera kärleksrelationer parallellt. Gemensamt för de flesta personer som identifierar sig som queer är att man ifrågasätter heteronormen.

TRANSPERSON

Är ett paraplybegrepp för personer som på olika sätt bryter mot samhällets normer för könsidentitet och/eller könsuttryck. Gemensamt för transpersoner är att ens könsidentitet och/eller könsuttryck inte stämmer överens med det juridiska kön man blev tilldelad när man föddes och som bestämdes utifrån hur ens kropp såg ut och tolkades då. Begreppet transpersoner inkluderar bland annat transsexuella (transkillar och transtjejer), ickebinära (personer som inte identifierar sig som antingen helt och hållet enbart tjej hela tiden, eller helt och hållet enbart kille hela tiden, utan som är till exempel flera kön, inget kön eller mellan kön) och personer som använder kläder och andra attribut som brukar anses som typiska för ett annat kön än det man tilldelats (crossdresser, transvestit). En del transpersoner har behov av att förändra sin kropp så att den stämmer bättre överens med ens könsidentitet, och/eller har behov av att ändra juridiskt kön. Trans är inte en sexuell läggning och säger ingenting om ens sexualitet. Som transperson kan man vara homosexuell, heterosexuell, bisexuell, asexuell eller något annat.

Arbetar du med unga? Har du mött unga som har sex mot ersättning? Om du svarar ja på den första frågan kan du antagligen svara ja på den andra också. Samtidigt vittnar många unga om att ingen har frågat och att de inte vågar söka eller ta emot stöd och vård som de har rätt till. Hur kan vi ändra på det?

RFSL Ungdom har erbjudit stöd för unga hbtqi-personer som har sex mot ersättning sedan 2015. Nu har vi samlat våra erfarenheter i Pegasusguiden – för att bättre möta unga hbtqi-personer som har sex mot ersättning.

Guiden omfattar bland annat:

- › kunskap om sex mot ersättning i en svensk kontext
- › ungas egna röster
- › våra arbetsmetoder och förhållningssätt
- › bemötandetips som passar de flesta verksamheter
- › diskussionsfrågor du kan ta med dig till din verksamhet

Vi hoppas att vårt arbete kommer att komma till nytta för dig – och framförallt för de unga du möter i ditt arbete!